wp 2-4

धातुपाठः
DHĀTUPĀṬHAḤ

Edited By
Prof. J. L. Shastri

MOTILAL BANARSIDASS
Delhi Varanasi Patna Bangalore Madras
Calcutta Mumbai Pune

धातुपाठः
DHĀTUPĀṬHAḤ

धातुपाठः

DHĀTUPĀṬHAḤ

Edited By

Prof. J. L. SHASTRI

MOTILAL BANARSIDASS
Delhi Varanasi Patna Bangalore Madras
Calcutta Mumbai Pune

First Published 1984
Reprint: Delhi, 1996

Also available at:

MOTILAL BANARSIDASS
41 U.A. Bungalow Road, Jawahar Nagar, Delhi 110 007
8 Mahalaxmi Chamber, Warden Road, Mumbai 400 026
120 Royapettah High Road, Mylapore, Madras 600 004
Sanas Plaza, Subhash Nagar, Pune 411 002
16 St. Mark's Road, Bangalore 560 001
8 Camac Street, Calcutta 700 017
Ashok Rajpath, Patna 800 004
Chowk, Varanasi 221 001

This Edition is planned especially for the School of Economic Science, London and its Affiliates all over the world.

PRINTED IN INDIA
BY JAINENDRA PRAKASH JAIN AT SHRI JAINENDRA PRESS,
A-45 NARAINA, PHASE I, NEW DELHI 110 028
AND PUBLISHED BY NARENDRA PRAKASH JAIN
FOR MOTILAL BANARSIDASS
BUNGALOW ROAD, DELHI 110 007

CONTENTS



भूमिका

यह ग्रन्थ यथार्थ व्याख्यान और भूमिका के सहित आख्यातिक में छप चुका है परन्तु उसमें धातु, अर्थों के सहित व्याख्यान के बीच-बीच में पढ़े हैं। इस कारण उस ग्रन्थ में मूल का पाठ करना तथा घोष के कण्ठस्थ करना अध्येताओं को कठिन पड़ता इसलिये यह मूल पुस्तक सूचीपत्र के सहित पृथक् छपवाते हैं।

इसमें एक प्रकार के जितने धातु हैं उनके आत्मनेपद, परस्मैपद तथा सेट् और अनिट् रख दिये हैं। इससे पढ़ने-पढ़ाने वाले लोगों को बड़ी सुगमता होगी। परन्तु धातुओं के रूप मूल पुस्तक पर लेना सेट् अनिट् आदि प्रकरणों के उपयुक्त सूत्रों को देख समझकर ही कर सकेंगे। क्योंकि कोई अनिट् धातु किसी विशेष प्रत्यय में सेट् और कोई सेट् धातु कहीं अनिट् भी हो जाता है।

इसका सूचीपत्र भी साथ ही संलग्न है, इसमें तीन संकेत हैं :—

पहिला, भ्वादिगण का (भ्वा०), अदादि का (अ०), जुहोत्यादि का (जु०), दिवादि का (दि०), स्वादि का (स्वा०), तुदादि का (तु०), रुधादि का (रु०), तनादि का (त०), क्र्यादि का (क्र्या०), चुरादि का (चु०), और कण्ड्वादि का (कं०), लिखा है।

दूसरा, आत्मनेपद का (आ०), परस्मैपद का (प०) और उभयपद का (उ०) लिखा है।

तीसरा, सेट् का (से०), वा अनिट् का (अ०) लिखा है। और नीचे के धातुओं में जहां पूर्व का ही संकेत है, वहां उसके बराबर नीचे बिन्दु दिये हैं। सूची में मूल धातुओं के आदि अनुबन्ध इसलिये छोड़ दिये हैं कि उन धातुओं के आद्यक्षर में सन्देह न पड़े।

दशों गणों के अन्त में कण्ड्वादिगण भी जोड़ दिया है जो बहुधा धातुओं से अर्थविधान के सहित सम्बन्ध रखता है।

अथ भ्वादिगण:

भू सत्तायाम् ।
उदात्त: परस्मैभाष: ।।

अथ तवर्गीयान्ता:

एधादय: कथ्यन्ता: षट्त्रिंशदात्मने-
भाषा:—

एध	वृद्धौ ।
स्पर्द्ध	सङ्घर्षे ।
गाधृ	प्रतिष्ठालिप्सयो- र्ग्रन्थे च ।
बाधृ	विलोडने ।
नाथृ, नाधृ	याच्ञोपतापैश्वर्या ऽऽशी:षु ।
दध	धारणे ।
स्कुदि	आप्रवणे ।
श्विदि	श्वैत्ये ।
वदि	अभिवादन- स्तुत्यो: ।
भदि	कल्याणे सुखे च ।
मदि	स्तुतिमोदमद- स्वप्नकान्ति- गतिषु ।
स्पदि	किञ्चिच्चलने
क्लिदि	परिदेवने
मुद	हर्षे ।
दद	दाने ।
ष्वद, स्वर्द	आस्वादने ।
उर्द	माने क्रीडायां च ।
कुर्द खुर्द	
गुर्द गुद	क्रीडायामेव ।
षूद	क्षरणे ।
ह्लाद	अव्यक्ते शब्दे ।

ह्लादी	सुखे च।
स्वाद	आस्वादने।
पर्द	कुत्सिते शब्दे।
यती	प्रयत्ने।
युतृ, जुतृ	भासने।
विथृ, वेथृ	याचने।
श्रथि	शैथिल्ये।
ग्रथि	कौटिल्ये।
कत्थ	श्लाघायाम्।

इत्युदात्ता अनुदात्तेतः॥

अथातादयः शुन्ध्यन्ता अष्टात्रिंशत् परस्मैभाषाः—

अत	सातत्यगमने।
चिती	सञ्ज्ञाने।
च्युतिर्	आसेचने।
श्च्युतिर्	क्षरणे।
मन्थ	विलोडने।
कुथि, पुथि, लुथि, मथि	हिंसासंक्लेशनयोः।
षिधु	गत्याम्।
षिधू	शास्त्रे माङ्गल्ये च
खादृ	भक्षणे।
खद	स्थैर्ये हिंसायां च
बद	स्थैर्ये।
गद	व्यक्तायां वाचि।
रद	विलेखने।
णद	अव्यक्ते शब्दे।
अर्द	गतौ याचने च।
नर्द, गर्द	शब्दे।
तर्द	हिंसायाम्।
कर्द	कुत्सिते शब्दे।
खर्द	दन्दशूके।
अति, अदि	बन्धने।
इदि	परमैश्वर्ये।
बिदि, भिदि	अवयवे।
गडि	वदनैकदेशे।
णिदि	कुत्सायाम्:
टुनदि	समृद्धौ।
चदि	आह्लादने दीप्तौ च।
त्रदि	चेष्टायाम्।
कदि, क्रदि, क्लदि	आह्वाने रोदने च।
क्लिदि	परिदेवने।
शुन्ध	शुद्धौ।

इत्युदात्ता उदात्तेतः॥

अथ कवर्गीयान्ताः

शीकादयः श्लाघ्यन्ता द्विचत्वारिंशदात्मनेभाषाः—

शीकृ	सेचने ।
लोकृ	दर्शने ।
श्लोकृ	सङ्घाते ।
द्रेकृ, ध्रेकृ	शब्दोत्साहयोः ।
रेकृ	शङ्कायाम् ।
सेकृ, स्रेकृ,	
स्रकि, श्रकि	
श्लकि	गत्यर्थाः ।
शकि	शङ्कायाम् ।
अकि	लक्षणे ।
वकि	कौटिल्ये ।
मकि	मण्डने ।
कक	लौल्ये ।
कुक, वृक	आदाने ।
चक	तृप्तौ प्रतिघाते च ।
ककि, वकि	
मगि श्वकि	
त्रकि, ढौकृ,	
त्रौकृ, ष्वस्क,	
वस्क, मस्क,	
टिकृ, टीकृ,	
तिकृ, तीकृ,	
रघि, लघि	गत्यर्थाः ।
लघि	भोजननिवृत्तावपि ।
अघि, वघि,	
मघि	गत्याक्षेपे ।
मघि	कैतवे च ।
राघृ, लाघृ,	
द्राघृ, ध्राघृ	सामर्थ्ये ।
द्राघृ	आयामे च ।
श्लाघृ	कत्थने ।

इत्युदात्ता अनुदात्तेतः ॥

अथ फक्कादयःशिघ्यन्ता द्विपञ्चाशत् परस्मैभाषाः—

फक्क	नीचैर्गतौ ।
तक	हसने ।
तकि	कृच्छ्रजीवने ।
बुक्क	भषणे ।
कख	हसने ।
ओखृ, राखृ,	
लाखृ, द्राखृ,	
ध्राखृ	शोषणालमर्थयोः ।

शाखृ, श्लाखृ व्याप्तौ
उख, उखि,
वख, वखि,
मख, मखि,
णख, णखि,
रख, रखि,
लख, लखि,
इख, इखि,
ईखि, वल्ग,
रगि, लगि,
अगि, वगि,
मगि, तगि,
त्वगि
श्रगि, श्लगि,
इगि, रिगि,
लिगि गत्यर्थाः ।
रिख, त्रख,
त्रखि, शिखि इत्यपि केचित् ।
त्वगि कम्पने च ।
युगि, जुगि,
बुगि वर्जने ।
घघ हसने ।
मघि मण्डने ।
लघि शोषणे ।
शिघि आघ्राणे ।
इत्युदात्ता उदात्तेतः ॥

अथ चवर्गीयान्ताः

वर्चादय ईजन्ता एकविंशतिरात्मनेभाषाः—

वर्च दीप्तौ ।
षच सेचने सेवने च ।
लोचृ दर्शने ।
शच व्यक्तायां वाचि ।
श्वच, श्वचि गतौ ।
कच बन्धने ।
कचि, काचि दीप्तिबन्धनयोः ।
मच, मुचि कल्कने ।
मचि धारणोच्छ्राय-पूजनेषु ।
पचि व्यक्तीकरणे ।
ष्टुच प्रसादे ।
ऋज गतिस्थानार्जनो-पार्जनेषु ।
ऋजि, भृजी भर्जने ।
एजृ, भ्रेजृ,
भ्राजृ दीप्तौ ।
ईज गतिकुत्सनयोः ।
इत्युदात्ता अनुदात्तेतः ॥

अथ शुचादयो व्रज्यन्ता द्विसप्ततिः परस्मैभाषाः—

शुच	शोके ।
कुच	शब्दे तारे ।
क्रुञ्च क्रुञ्च	गतिकौटिल्याल्पीभावयोः ।
लुञ्च	अपनयने ।
अञ्चु	गतिपूजनयोः ।
वञ्चु, चञ्चु,	
तञ्चु, त्वञ्चु,	
म्रुञ्चु, म्लुञ्चु,	
म्रुचु, म्लुचु	गत्यर्थाः ।
ग्रुचु, ग्लुचु,	
कुजु, खुजु	स्तेयकरणे ।
ग्लुञ्चु, षस्ज	गतौ ।
गुज, गुजि	अव्यक्ते शब्दे ।
अर्च	पूजायाम् ।
म्लेच्छ	अव्यक्ते शब्दे ।
लछ, लाछि	लक्षणे ,
वाछि	इच्छायाम् ।
आछि	आयामे ।
ह्रीछ	लज्जायाम् ।
हुर्छा	कौटिल्ये ।
मुर्छा	मोहसमुच्छ्राययोः ।
स्फुर्छा	विस्तृतौ ।
युच्छ	प्रमादे ।
उछि	उञ्छे ।
उछी	विवासे ।
ध्रज, ध्रजि,	
धृज, धृजि,	
ध्वज, ध्वजि	गतौ ।
कूज	अव्यक्ते शब्दे ।
अर्ज, षर्ज	अर्जने ।
गर्ज	शब्दे ।
तर्ज	भर्त्सने ।
कर्ज	व्यथने ।
खर्ज	पूजने च ।
अज	गतिक्षेपणयोः ।
तेज	पालने ।
खज	मन्थे ।
खजि	गतिवैकल्ये ।
एजृ	कम्पने ।
टुओस्फूर्जा	वज्रनिर्घोषे ।
क्षि	क्षये ।
क्षीज	अव्यक्ते शब्दे ।
लज, लजि	भर्जने ।
लाज, लाजि	भर्त्सने च ।
जज, जजि	युद्धे ।
तुज	हिंसायाम् ।
तुजि	पालने च ।
गज, गजि,	
गृज, गृजि,	
मुज, मुजि	शब्दार्थाः ।

रज मदे च ।
वज, व्रज गतौ ।
इति क्षिवर्जमुदात्ता उदात्तेतः ।।

अथ टवर्गीयान्ताः

अट्टादयः शाड्डन्ताः षट्त्रिंशदात्मनेभाषाः—

अट्ट अतिक्रमणहिंसनयोः ।
वेष्ट वेष्टने ।
चेष्ट चेष्टायाम् ।
गोष्ट, लोष्ट सङ्घाते ।
घट्ट चलने ।
स्फुट विकसने ।
अठि गतौ ।
वठि एकचर्यायाम् ।
मठि, कठि शोके ।
मुठि पालने ।
हेठ विबाधायाम् ।
एठ च ।
हिडि गत्यनादरयोः ।
हुडि सङ्घाते ।
कुडि दाहे ।
वडि विभाजने ।
मडि च ।
भडि परिभाषणे ।
पिडि सङ्घाते ।
मुडि मार्जने ।
तुडि तोडने ।
हुडि वरणे [हरण इत्येके]
चडि कोपे ।
शडि रुजायां सङ्घाते च ।
तडि ताडने ।
पडि गतौ ।
कडि मदे ।
खडि मन्थे ।
हेडृ, होडृ अनादरे ।
वाडृ आप्लाव्ये ।
द्राडृ, ध्राडृ विशरणे ।
शाडृ श्लाघायाम् ।
इत्युदात्ता अनुदात्तेतः ।।

अथ शौट्रादयो गड्यन्ता द्वाशीतिः परस्मैभाषाः—

शौटृ गर्वे ।
यौटृ बन्धने ।
म्रेटृ, म्रेडृ उन्मादे ।

कटे	वर्षावरणयोः ।
चटे इत्येके ।	
अट, पट	गतौ ।
रट	परिभाषणे ।
लट	बाल्ये ।
शट	रुजाविशरणगत्य-वसादनेषु ।
वट	वेष्टने ।
किट, खिट	त्रासे ।
शिट, षिट	अनादरे ।
जट, झट	सङ्घाते ।
भट	भृतौ ।
तट	उच्छ्राये ।
खट्	काङ्क्षायाम् ।
णट	नृतौ ।
पिट	शब्दसङ्घातयोः ।
हट	दीप्तौ च ।
षट	अवयवे ।
लुट	विलोडने [डान्तोऽयमित्येके]
चिट	परप्रेष्ये ।
विट	शब्दे ।
बिट	आक्रोशे ।
हिट	इत्येके ।
इट, किट, कटी	गतौ ।

मडि	भूषायाम् ।
कुडि	वैकल्ये ।
मुट, पुट	मर्दने ।
चुडि	अल्पीभावे ।
मुडि	खण्डने ।
पुडि चेत्येके ।	
रुटि, लुटि	स्तेये ।
रुठि, लुठि इत्येके ।	
[रुडि, लुडि इत्यपरे ।	
स्फुटिर्	विशरणे ।
[स्फुटि इत्यपि केचित्]	
पठ	व्यक्तायां वाचि ।
वठ	स्थौल्ये ।
मठ	मदनिवासयोः ।
कठ	कृच्छ्रजीवने ।
रठ	परिभाषणे ।
[रट इत्येके] ।	
हठ	प्लुतिशठत्वयोः । बलात्कार इत्येके ।
रुठ लुठ, उठ	उपघाते ।
ऊठ इत्येके ।	
पिठ	हिंसासंक्लेशनयोः ।
शठ	कैतवे च ।
शुठ	प्रतिघाते ।
शुठि इत्येके ।	

कुठि च ।
लुठि आलस्ये प्रतिघाते च ।
शुठि शोषणे ।
रुठि, लुठि गतौ
चुड्डु भावकरणे ।
अड्डु अभियोगे ।
कड्डु कार्कश्ये ।
क्रीडृ विहारे ।
तुडृ तोडने ।
तूडृ इत्येके ।
हुडृ, हूडृ,
होडृ गतौ ।
रौडृ अनादरे ।
रोडृ, लोडृ उन्मादे ।
अड उद्यमने ।
लड विलासे ।
[लल इत्येके]
कड मदे ।
कडि इत्येके ।
गडि वदनैकदेशे ।
इत्युदात्ता उदात्तेतः ।।

अथ पवर्गीयान्ताः

तिपादयः ष्टुभ्यन्ताश्चत्वारिंशदात्मनेभाषाः—

तिपृ, तेपृ,
ष्टिपृ, ष्टेपृ क्षरणार्थाः ।
तेपृ, कम्पने [च]
ग्लेपृ दैन्ये ।
टुवेपृ कम्पने ।
केपृ, गेपृ,
ग्लेपृ च ।
मेपृ, रेपृ,
लेपृ गतौ ।
हेपृ, धेपृ च ।
त्रपूष् लज्जायाम् ।
कपि चलने ।
रबि, लबि,
अबि शब्दे ।
लबि अवस्रंसने च ।
कबृ वर्णे ।
क्लीबृ अधार्ष्ट्ये ।
क्षीबृ मदे ।
शीभृ कत्थने ।
चीभृ च ।
रेभृ शब्दे ।
अभि, रभि इत्येके ।
ष्टभि, स्कभि प्रतिबन्धे ।
जभी, जृभि गात्रविनामे ।
शल्भ कत्थने ।

वल्भ	भोजने ।
गल्भ	धार्ष्ट्र्ये ।
श्रम्भु	प्रमादे ।
[दन्त्यादिश्च] ।	
ष्टुभु	स्तम्भे ।

इति तिपिवर्जमुदात्ता अनुदात्तेतः ।।

अथ गुपादयः शुम्भ्यन्ता एकचत्वारिंशत् परस्मैभाषाः—

गुपू	रक्षणे ।
धूप	सन्तापे ।
जप, जल्प	व्यक्तायां वाचि
जप	मानसे च ।
चप	सान्त्वने ।
षप	समवाये ।
रप, लप	व्यक्तायां वाचि ।
चुप	मन्दायां गतौ ।
तुप, तुम्प,	
त्रुप, त्रुम्प,	
तुफ, तुम्फ,	
त्रुफ, त्रुम्फ	हिंसार्थाः ।
पर्प, रफ	
रफि, अर्ब,	
पर्ब लर्ब,	
बर्ब, मर्ब,	
कर्ब, खर्व,	
गर्ब, शर्व,	
षर्ब, चर्व	गतौ ।
चर्ब	अदने च ।
कुवि	आच्छादने ।
लुबि, तुबि	अर्दने ।
चुबि	वक्त्रसंयोगे ।
षृभु, षृम्भु	हिंसार्थौ ।
षिभु, षिम्भु इत्येके ।	
शुभ, शुम्भ	भाषणे ।
	[भासने इत्येके] ।
	हिंसायामित्यन्ये ।

इत्युदात्ता उदात्तेतः ।।

अथाऽनुनासिकान्ताः

घिण्यादयो कम्यन्ता दशात्मनेभाषाः—

घिणि, घुणि,	
घृणि	ग्रहणे ।
घुण, घूर्ण	भ्रमणे ।
पण	व्यवहारे स्तुतौ च ।
पन च ।	
भाम	क्रोधे ।
क्षमूष्	सहने ।

कमु कान्तौ ।

इत्युदात्ता अनुदात्तेतः ।।

अथाणादयः क्रम्यन्तास्त्रिंशत्परस्मैभाषाः—

अण, रण,
वण, भण,
मण, कण,
क्वण, व्रण,
भ्रण, ध्वण, शब्दार्थाः ।
[धण इत्येके] ।
ओणृ अपनयने ।
शोणृ वर्णगत्योः ।
श्रोणृ सङ्घाते ।
श्लोणृ च ।
पैणृ गतिप्रेरणश्लेषणेषु ।
ध्रण, बणV शब्दे ।
कनी दीप्तिकान्तिगतिषु ।
ष्टन, वन शब्दे ।
वन, षण सम्भक्तौ ।
अम गत्यादिषु ।
द्रम, हम्म,
मीमृ गतौ ।

मीमृ शब्दे च ।
चमु, छमु,
जमु, झमु अदने ।
[जिमु इत्येके ।]
क्रमु पादविक्षेपे ।

इत्युदात्ता उदात्तेतः ।।

अथायादयो रेवत्यन्ता सप्तत्रिंशदात्मनेभाषाः—

अय, वय,
पय, मय,
चय, तय,
णय गतौ ।
णाय रक्षणे च ।
दय दानगतिरक्षणहिंसाऽऽदानेषु ।
रय गतौ ।
ऊयी तन्तुसन्ताने ।
पूयी विशरणे दुर्गन्धे च ।
क्नूयी शब्दे उन्दे च ।
क्ष्मायी विधूनने ।
स्फायी,
ओप्यायी वृद्धौ ।
तायृ सन्तानपालनयोः ।

श्वल	चलनसंवरणयोः ।
वल, वल्ल	संवरणे सञ्चलने च ।
मल मल्ल	धारणे ।
भल, भल्ल	परिभाषणहिंसादानेषु ।
कल	शब्दसङ्ख्यानयोः ।
कल्ल	अव्यक्ते शब्दे ।
तेवृ, देवृ	देवने ।
षेवृ, गेवृ, ग्लेवृ, पेवृ, मेवृ, म्लेवृ	सेवने ।
शेवृ, खेवृ, केवृ इत्यप्येके ।	
रेवृ	प्लवगतौ ।

इत्युदात्ता अनुदात्तेतः ॥

अथ मव्यादयोऽवत्यन्ताः सप्तनवतिः परस्मैभाषाः—

मव्य	बन्धने ।
सूर्क्ष्य, ईर्क्ष्य, ईर्ष्य	ईर्ष्यार्थाः ।
हय	गतौ ।
शुच्य, चुच्य	अभिषवे ।
हर्य्य	गतिकान्त्योः ।
अल	भूषणपर्याप्तिवारणेषु ।
ञिफला	विशरणे ।
मील, श्मील, स्मील, क्ष्मील	निमेषणे ।
पील	प्रतिष्टम्भे ।
णील	वर्णे ।
शील	समाधौ ।
कील	बन्धने ।
कूल	आवरणे ।
शूल	रुजायां सङ्घाते च
तूल	निष्कर्षे ।
पूल	सङ्घाते ।
मूल	प्रतिष्ठायाम् ।
फल	निष्पत्तौ ।
चुल्ल	भावकरणे ।
फुल्ल	विकसने ।
चिल्ल	शैथिल्ये भावकरणे च ।
तिल, तिल्ल	गतौ ।
वेल्ल, चेल्ल, केल्ल, खेल्ल, क्ष्वेल्ल, वेल्ल	चलने ।
पेल्ल, फेल्ल, खेल्ल षेल्ल,	

शेल्ट,	गतौ ।
स्खल	सञ्चलने ।
खल	सञ्चये च ।
गल	अदने ।
षल	गतौ ।
दल	विशरणे ।
श्वल, श्वल्ल	आशुगमने ।
खोल्ट, खोर्ऋ	गतिप्रतिघाते ।
धोर्ऋ	गतिचातुर्ये ।
त्सर	छद्मगतौ ।
क्मर	हूर्छने ।
अभ्र, वभ्र,	
मभ्र, चर	गत्यर्थाः ।
चर	भक्षणे च ।
ष्ठिवु	निरसने ।
जि	जये ।
जीव	प्राणधारणे ।
पीव, मीव,	
तीव, णीव	स्थौल्ये ।
क्षिवु, क्षेवु	निरसने ।
उर्वी, तुर्वी,	
थुर्वी, दुर्वी,	
धुर्वी	हिंसार्थाः ।
गुर्वी	उद्यमने ।
मुर्वी	बन्धने ।
पुर्व, पर्व,	

मर्व	पूरणे ।
चर्व	अदने ।
भर्व	हिंसायाम् ।
कर्व, खर्व,	
गर्व	दर्पे ।
अर्व, शर्व,	
षर्व	हिंसायाम् ।
इवि	व्याप्तौ ।
पिवि, मिवि,	
णिवि	सेवने । सेचने चेत्येके ।
हिवि, दिवि,	
धिवि जिवि	प्रीणनार्थाः ।
रिवि रवि,	
धवि	गत्यर्थाः ।
कृवि	हिंसाकरणयोश्च ।
मव	बन्धने ।
अव	रक्षणगतिकान्तिप्रीतितृप्त्यवगमप्रवेशश्रवणस्वाम्यर्थयाचनक्रियेच्छादीप्त्यवाप्त्यालिङ्गनहिंसादानभागवृद्धिषु ।

इति जयतिवर्जमुदात्ता उदात्तेतः ॥

अथैक उभयतोभाषः—

धावु गतिशुद्धचोः ।
उदात्तः स्वरितेत् ।।

अथोष्मान्ताः

घुक्षादयो घुष्यन्ता द्विपञ्चाशदात्मनेभाषाः—

घुक्ष, घिक्ष सन्दीपनक्लेशनजीवनेषु ।
वृक्ष वरणे ।
शिक्ष विद्योपादाने ।
भिक्ष भिक्षायामलाभे लाभे च ।
क्लेश अव्यक्तायां वचि बाधन इत्यन्ये ।
दक्ष वृद्धौ शीघ्रार्थे च ।
दीक्ष मौण्ड्येज्योपनयननियमव्रतादेशेषु ।
ईक्ष दर्शने ।
ईष गतिहिंसादर्शनेषु ।
भाष व्यक्तायां वाचि ।
वर्ष स्नेहने ।
गेषृ अन्विच्छायाम् ।
ग्लेषृ इत्यन्ये ।
पेषृ प्रयत्ने ।
जेषृ, णेषृ
एषृ, प्रेषृ गतौ ।
रेषृ हेषृ,
ह्रेषृ अव्यक्ते शब्दे ।
कासृ शब्दकुत्सायाम् ।
भासृ दीप्तौ ।
णासृ, रासृ, शब्दे ।
णस कौटिल्ये ।
भ्यस भये ।
आङः शसि इच्छायाम् ।
ग्रसु, ग्लसु अदने ।
ईह चेष्टायाम् ।
वहि, महि वृद्धौ ।
अहि गतौ ।
गर्ह, गल्ह कुत्सायाम् ।
बर्ह, बल्ह प्राधान्ये ।
वर्ह, वल्ह परिभाषणहिंसाच्छादनेषु ।
प्लिह गतौ ।
वेहृ जेहृ,
बाहृ प्रयत्ने ।
[जेहृ गतावपि]
द्राहृ निद्राक्षये ।
निक्षेप इत्येके ।

काश्टृ दीप्तौ ।
ऊह वितर्के ।
गाहू विलोडने ।
ग्रहू, ग्लहू ग्रहणे ।
घुषि कान्तिकरणे ।
[घष इति केचित्]
इत्युदात्ता अनुदात्तेतः ।।

अथ घुषिरादयोऽर्हत्यन्ता एकनवतिः परस्मैभाषाः—

घुषिर् अविशब्दने ।
अक्षू व्याप्तौ ।
तक्षू, त्वक्षू तनूकरणे ।
उक्ष सेचने ।
रक्ष पालने ।
णिक्ष चुम्बने ।
तृक्ष
[स्तृक्ष] णक्ष गतौ ।
वक्ष रोषे । संघात इत्येके ।
मृक्ष सङ्घाते ।
म्रक्ष इत्येके ।
तक्ष त्वचने ।
पक्ष परिग्रह इत्येके ।
सूर्क्ष आदरे ।

काक्षि, वाक्षि,
माक्षि काङ्क्षायाम् ।
द्राक्षि, ध्राक्षि,
ध्वाक्षि घोरवासिते च ।
चूष पाने ।
तूष तुष्टौ ।
पूष वृद्धौ ।
मूष स्तेये ।
लूष, रूष भूषायाम् ।
शूष प्रसवे ।
यूष हिंसायाम् ।
जूष च ।
भूष अलङ्कारे ।
ऊष रुजायाम् ।
ईष उञ्छे ।
कष, खष,
शिष, जष,
झष, शष,
वष, मष,
रुष, रिष हिंसार्थाः ।
भष भर्त्सने ।
उष दाहे ।
जिषु विषु,
मिषु सेचने ।
पुष पुष्टौ ।
श्रिषु, श्लिषु,

प्रषु, प्लुषु,	दाहे ।
पृषु, वृषु,	
मृषु	सेचने ।
मृषु	सहने च । इतरौ हिंसासंक्लेशनयोश्च ।
घृषु	सङ्घर्षे ।
हृषु	अलीके ।
तुस, ह्रस,	
ह्लस, रस	शब्दे ।
लस	श्लेषणक्रीडनयोः ।
घस्लृ	अदने ।
जर्ज, चर्च,	
झर्झ	परिभाषणहिंसातर्जनेषु ।
पिसृ, पेसृ	गतौ ।
हसे	हसने ।
णिश	समाधौ ।
मिश, मश	शब्दे रोषकृते च ।
शव	गतौ ।
शश	प्लुतगतौ ।
शसु	हिंसायाम् ।
शंसु	स्तुतौ । [दुर्गतावपीत्येके]
चह	परिकल्कने ।
मह	पूजायाम् ।

रह	त्यागे ।
रहि	गतौ ।
दृह, दृहि,	
बृह, बृहि	वृद्धौ ।
बृहि	शब्दे च ।
बृहिर्	इत्येके ।
तुहिर्, दुहिर्,	
उहिर्	अर्दने ।
अर्ह	पूजायाम् ।

इत्युदात्ता उदात्तेतः ॥

अथ द्युतादयः कृपूपर्यन्ताःपञ्चविंशतिरात्मनेभाषाः—

द्युत	दीप्तौ ।
श्विता	वर्णे ।
ञिमिदा	स्नेहने ।
ञिष्विदा	स्नेहनमोचनयोः । [स्नेहनमोहनयोरित्येके]
ञिक्ष्विदा चेत्येके ।	
रुच	दीप्तावभिप्रीतौ च
घुट	परिवर्त्तने ।
रुट, लुट,	
लुठ, [उठ]	उपघाते ।
शुभ	दीप्तौ ।
क्षुभ	सञ्चलने ।

णभ, तुभ	हिंसायाम् ।
	[आद्योऽभावेऽपि]
स्रंसु, ध्वंसु,	
भ्रंसु	अवस्रंसने ।
ध्वंसु	गतौ च ।
स्रम्भु	विश्वासे ।
वृतु	वर्त्तने ।
वृधु	वृद्धौ ।
शृधु	शब्दकुत्सायाम् ।
स्यन्दू	प्रस्रवणे ।
कृपू	सामर्थ्ये ।। वृत्†

इत्युदात्ता अनुदात्तेतः ।।

अथ घटादयस्त्वरत्यन्ताः षोडशात्मनेभाषाः—

घट	चेष्टायाम् ।
व्यथ	भयसञ्चलनयोः ।
प्रथ	प्रख्याने ।
प्रस	विस्तारे ।
म्रद	मर्दने ।
स्खद	स्खदने ।
क्षजि	गतिदानयोः ।
दक्ष	गतिहिंसनयोः ।
क्रप	कृपायां गतौ च ।
कदि, क्रदि,	
क्लदि	वैक्लव्ये ।
	वैकल्य इत्येके ।
कद, क्रद,	
क्लद इत्यन्ये ।	
ञित्वरा	सम्भ्रमे ।

इत्युदात्ता अनुदात्तेतः ।।

अथ ज्वरादयः फणान्ताः सप्तपञ्चाशत् परस्मैभाषाः—

ज्वर	रोगे ।
गड	सेचने ।
हेड	वेष्टने ।
वट, भट	परिभाषणे
णट	नृतौ ।
	[गतावित्यन्ये]
ष्टक	प्रतीघाते ।
चक	तृप्तौ ।
कखे	हसने ।
रगे	शङ्कायाम्
लगे	सङ्गे ।
ह्रगे, ह्लगे,	

† सम्पूर्णो द्युतादिर्वृतादिश्चेत्यर्थः ।

षगे, ष्टगे	संवरणे ।
कगे	नोच्यते । क्रियासामान्यार्थ-त्वात् । अनेकार्थ-त्वादित्यन्ये ।
अक, अग	कुटिलायां गतौ ।
कण, रण	गतौ ।
चण, शण	
श्रण	दाने च ।
शण	गताविंत्यन्ये ।
श्रथ, श्लथ,	
क्रथ, क्लथ	हिंसार्थाः ।
चन च ।	
वनु च	नोच्यते ।
ज्वल	दीप्तौ ।
ह्वल, ह्मल	सञ्चलने ।
स्मृ	आध्याने ।
दॄ	भये ।
नॄ	नये ।
श्रा	पाके ।

।। मारणतोषणनिशामनेषु 'ज्ञा' ।।

।। कम्पने 'चलिः' ।।

।। छदिर् ऊर्जने ।।

।। जिह्वोन्मथने 'लडिः' ।।

।। मदी हर्षग्लेपनयोः ।।

।। ध्वन शब्दे ।।

।। दलि, वलि, स्खलि, रणि,

।। ध्वनि, त्रपि, क्षपयश्च ।।

।। स्वन अवतंसने ।।

।। घटादयो मितः ।।

।। जनीजॄष्क्नसुरञ्जो ऽमन्ताश्च ।।

।। ज्वलह्वलह्मलनमामनुप-सर्गाद्वा ।।

।। ग्लास्नुवनुवमां च ।।

।। न कम्यमिचमाम् ।।

।। शमो दर्शने ।।

।। यमोऽपरिवेषणे ।।

।। स्खदिर् अवपरिभ्यां च ।।

।। फण गतौ ।। वृत्‡

इति ज्वरादय उदात्ता उदात्तेतः ।।

[अथैक उभयतोभाषः—]

राजृ दीप्तौ ।।

उदात्तः स्वरितेत् ।।

[अथ त्रय आत्मनेभाषाः—]

टुभ्राजृ टुभ्राशृ,

टुभ्लाशृः दीप्तौ ।

उदात्ता अनुदात्तेतः ।।

‡ घटादिर्गणः समाप्तः ।

अथ स्यमादयः क्षुरत्यन्ताः सप्तविंशतिः परस्मैभाषाः—

स्यमु, स्वन,
ध्वन शब्दे ।
षम, ष्टम अवैक्लव्ये ।
ज्वल दीप्तौ ।
चल कम्पने ।
जल घातने ।
टल, ट्वल वैक्लव्ये ।
ष्ठल स्थाने ।
हल विलेखने ।
णल गन्धे ।
बन्धन इत्येके ।
पल गतौ ।
बल प्राणने धान्यावरोधे च ।
पुल महत्त्वे ।
कुल संस्त्याने बन्धुषु च
शल, हुल,
पत्लृ गतौ ।
क्वथे निष्पाके ।
पथे गतौ ।
मथे विलोडने ।
टुवम उद्गिरणे ।
भ्रमु चलने ।
क्षर सञ्चलने ।
क्षुर सञ्चये ।
इत्युदात्ता उदात्तेतः ॥

अथ द्वावनुदात्तेतौ

षह मर्षणे ।
उदात्तोऽनुदात्तेत् ॥
रमु क्रीडायाम् ॥
अनुदात्तोऽनुदात्तेत् ॥

अथ षदादयः कसन्ताः सप्त परस्मैभाषाः—

षद्लृ विशरणगत्यवसादनेषु ।
शद्लृ शातने ।
क्रुश आह्वाने रोदने च
कुच सम्पर्चनकौटिल्यप्रतिष्टम्भविलेखनेषु ।
बुध अवगमने ।
रुह बीजजन्मनि प्रादुर्भावे च ।
कस गतौ ।
कुचादय उदात्ता उदात्तेतो रुहिस्त्वनुदात्तः । वृत् ॥
इति ज्वलादिर्गणः ॥

अथ हिक्कादयो गूहत्यन्ताः पञ्च-चत्वारिंशदुभयतोभाषाः—

हिक्क अव्यक्ते शब्दे ।
अञ्चु गतौ याचने च
अचु इत्येके ।
अचि इत्यपरे ।
डुयाचृ याच्ञायाम् ।
रेटृ परिभाषणे ।
चते, चदे याचने ।
प्रोथृ पर्याप्तौ ।
मिदृ, मेदृ मेधाहिंसनयोः ।
मिथृ, मेथृ इत्येके ।
मिधृ, मेधृ इत्यन्ये ।
मेधृ सङ्गमे च ।
णिदृ णेदृ कुत्सासन्निकर्षयोः ।
शृधु, मृधु उन्दने ।
बुधिर् बोधने ।
उबुन्दिर् निशामने ।
वेणृ गतिज्ञानचिन्तानिशामनवादित्रग्रहणेषु ।
वेनृ इत्येके ।
खनु अवदारणे ।
चीवृ आदानसंवरणयोः
चायृ पूजानिशामनयोः ।
व्यय गतौ ।
दाशृ दाने ।
भेषृ भये ।
गतावित्येके ।
भ्रेषृ, भ्लेषृ गतौ ।
अस गतिदीप्त्यादानेषु ।
अष इत्येके ।
स्पश बाधनस्पर्शनयोः ।
लष कान्तौ ।
चष भक्षणे ।
छष हिंसायाम् ।
झष आदानसंवरणयोः ।
भ्रक्ष, भ्लक्ष अदने ।
प्लक्ष च ।
दासृ दाने ।
माहृ माने ।
गुहू संवरणे ।
इति हिक्कादय उदात्ताः स्वरितेतः ।

अथाजन्ताः श्रिञादयो नयत्यन्ताः पञ्चोभयतोभाषाः—

श्रिञ् सेवायाम् ।
उदात्तः ॥

भृञ्	भरणे ।
हृञ्	हरणे ।
धृञ्	धारणे ।
णीञ्	प्रापणे ।

इति भृञादयोऽनुदात्ताः ।।

अथ धेटादयो ञयत्यन्ताः षट्-चत्वारिंशत् परस्मैभाषाः—

धेट्	पाने ।
ग्लै, म्लै	हर्षक्षये ।
द्यै	न्यक्करणे ।
द्रै	स्वप्ने ।
ध्रै	तृप्तौ ।
ध्यै	चिन्तायाम् ।
रै	शब्दे ।
स्त्यै, ष्ट्यै	शब्दसङ्घातयोः ।
खै	खदने ।
क्षै, जै	
षै	क्षये ।
कै, गै	शब्दे ।
शै, श्रै	पाके ।
पै, ओवै	शोषणे ।
ष्टै	वेष्टने ।
ष्णै	वेष्टने ।
	शोभायां चेत्येके ।
दैप्	शोधने ।
पा	पाने ।
घ्रा	गन्धोपादाने ।
ध्मा	शब्दाग्निसंयोगयोः ।
ष्ठा	गतिनिवृत्तौ ।
म्ना	अभ्यासे ।
दाण्	दाने ।
ह्वृ	कौटिल्ये ।
स्वृ	शब्दोपतापयोः ।
स्मृ	चिन्तायाम् ।
ह्वृ	संवरणे ।
सृ	गतौ ।
ऋ	गतिप्रापणयोः ।
गृ, घृ	सेचने ।
ध्वृ	हूर्छने
स्रु	गतौ ।
षु	प्रसवैश्वर्ययोः ।
श्रु	श्रवणे ।
ध्रु	स्थैर्ये ।
दु, द्रु	गतौ ।
जि, ज्रि	अभिभवे ।

इत्यनुदात्ताः ।।

अथ ष्मिङ्ङादयो डीङन्ता ङितः सप्तविंशतिरात्मनेभाषाः—

ष्मिङ्	ईषद्धसने ।

गुङ् अव्यक्ते शब्दे ।
गाङ् गतौ ।
कुङ्, घुङ्,
उङ्, ङुङ् शब्दे ।
ऋुङ्, खुङ्
गुङ्, ङुङ् चेत्याहुरन्ये ।
च्युङ्, ज्युङ्,
जुङ्v, प्रुङ्
प्लुङ् गतौ ।
क्लुङ् इत्येके ।
रुङ् गतिरेषणयोः ।
धृङ् अवध्वंसने ।
मेङ् प्रणिदाने ।
देङ् रक्षणे ।
श्यैङ् गतौ ।
प्यैङ् वृद्धौ ।
त्रैङ् पालने ।
इति ष्मिङ्प्रभृतयोऽनुदात्ताः ।।
पूङ् पवने ।
मूङ् बन्धने ।
डीङ् विहायसा गतौ ।
इति पूङादय उदात्ताः ।।
अथैकः परस्मैभाषः—
तॄ प्लवनसन्त-
रणयोः ।
उदात्तः ।।

अथ गुपादयो हृदत्यन्ता अष्टावा-
त्मनेभाषाः—
गुप गोपने ।
तिज निशाने ।
मान पूजायाम् ।
बध बन्धने ।
गुपादयश्चत्वार उदात्ता अनु-
दात्तेतः ।
रभ राभस्ये ।
डुलभष् प्राप्तौ ।
ष्वञ्ज परिष्वङ्गे ।
हद पुरीषोत्सर्गे ।
रभादयश्चत्वारोऽनुदात्ता
अनुदात्तेतः ।।
अथ ञिष्विदादयो मेहत्यन्ताः पञ्च-
दश परस्मैभाषाः—
ञिष्विदा अव्यक्ते शब्दे ।
उदात्तः ।।
स्कन्दिर् गतिशोषणयोः ।
यभ मैथुने ।
णम प्रह्वत्वे शब्दे च ।
गम्लृ, सृप्लृ गतौ ।
यम उपरमे ।
तप सन्तापे ।
त्यज हानौ ।

षञ्ज सङ्गे ।
दृशिर् प्रेक्षणे ।
दंश दशने ।
कृष विलेखने ।
दह भस्मीकरणे ।
मिह सेचने ।

स्कन्दादयोऽनुदात्ताः ॥

इति स्विदादय उदात्तेतः ॥

अथैकः परस्मैभाषः—

कित निवासे रोगापनयने च ।

उदात्तेत् ॥

अथ द्वावुभयतोभाषौ—

दान खण्डने ।
शान तेजने ।

स्वरितेतौ ॥

अथ पचादयो वहत्यन्ता नवोभयतोभाषाः—

डुपचष् पाके ।
षच समवाये ।
भज सेवायाम् ।
रञ्ज रागे ।
शप आक्रोशे ।
त्विष दीप्तौ ।
यज देवपूजासङ्गतिकरणदानेषु ।
डुवप बीजसन्ताने छेदने च ।
वह प्रापणे ।

इति पचादयोऽनुदात्ताः स्वरितेतः सचतिस्तूदात्तः ॥

अथैकः परस्मैभाषः—

वस निवासे ।

उदात्तेदनुदात्तः ॥

अथ वेञादयस्त्रय उभयतोभाषाः—

वेञ् तन्तुसन्ताने ।
व्येञ् संवरणे ।
ह्वेञ् स्पर्द्धायां शब्दे च

वेञादयोऽनुदात्ताः ॥

अथ द्वौ परस्मैभाषौ—

वद व्यक्तायां वाचि ।
टुओश्वि गतिवृद्ध्योः ।

इत्युदात्तौ ॥ वृत् ॥

इति यजादिर्गणः समाप्तः ॥

इति शब्विकरणा भ्वादयः समाप्ताः ॥

अथाऽदादिगणः

अथ द्वौ परस्मैभाषौ—

अद भक्षणे ।

हन हिंसागत्योः ।

अनुदात्तावुदात्तेत्तौ ।।

अथ चत्वार उभयतोभाषाः—

द्विष अप्रीतौ ।

दुह प्रपूरणे ।

दिह उपचये ।

लिह आस्वादने ।

द्विषादयोऽनुदात्ताः स्वरितेतः ।।

अथैक आत्मनेभाषः—

चक्षिङ् व्यक्तायां वाचि ।

अयं दर्शनेऽपि ।

अनुदात्तोऽनुदात्तेत् ।।

अथेरादयः पृच्यन्ताः षोडशात्मनेभाषाः—

ईर गतौ कम्पने च ।

ईड स्तुतौ ।

ईश ऐश्वर्ये ।

आस उपवेशने ।

आङः शास इच्छायाम् ।

वस आच्छादने ।

कसि गतिशासनयोः ।

कस इत्येके ।

कश इत्यन्ये ।

णिसि चुम्बने ।

णिजि शुद्धौ ।

शिजि अव्यक्ते शब्दे ।

पिजि वर्णे । [सम्पर्चन इत्येके । उभयत्रे-त्यन्ये । अवयव इत्यपरे । अव्यक्ते शब्द इतीतरे]

पृजि इत्येके ।

वृजी वर्जने ।

[वृजि इत्येके]

पृची सम्पर्चने ।

इतीरादय उदात्ता अनुदात्तेतः ।

अथ द्वावात्मनेभाषौ—

षूङ् प्राणिगर्भविमोचने ।

शीङ् स्वप्ने ।

उदात्तौ ।।

अथ षट् परस्मैभाषाः—

युं मिश्रणे अमिश्रणे च ।
णु स्तुतौ ।
रु शब्दे ।
टुक्षु शब्दे ।
क्ष्णु तेजने ।
ष्णु प्रस्नवणे ।
इत्युदात्ताः ।

अथैक उभयतोभाषः—

ऊर्णुञ् आच्छादने ।
उदात्तः ॥

अथ चत्वारः परस्मैभाषाः—

द्यु अभिगमने ।
षु प्रसवैश्वर्ययोः ।
कु शब्दे ।
तु गतिवृद्धिहिंसासु ।
इत्यनुदात्ताः ॥

अथ द्वावुभयतोभाषौ—

ष्टुञ् स्तुतौ ।
ब्रूञ् व्यक्तायां वाचि ।
इत्यनुदात्तौ ॥

अथैकोनविंशतिः परस्मैभाषा इङ्त्वात्मनेभाषः—

इण् गतौ ।
इङ् अध्ययने ।
इक् स्मरणे ।
वी गतिव्याप्तिप्रजनकान्त्यसनखादनेषु ।
या प्रापणे ।
वा गतिगन्धनयोः ।
भा दीप्तौ ।
ष्णा शौचे ।
श्रा पाके ।
द्रा कुत्सायाँ गतौ
प्सा भक्षणे ।
पा रक्षणे ।
रा दाने ।
ला आदाने ।
दाप् लवने ।
ख्या प्रकथने ।
प्रा पूरणे ।
मा माने ।
वच परिभाषणे ।
इत्यनुदात्ताः ॥

अथ चत्वारः परस्मैभाषाः—

विद ज्ञाने ।

अस भुवि ।

मृजूष् शुद्धौ ।

रुदिर् अश्रुविमोचने ।

इत्युदात्ता उदात्तेतः ।।

अथैकः परस्मैभाषः—

ञिष्वप् शये ।

इत्युदात्तेदनुदात्तः ।।

अथ सप्त परस्मैभाषाः—

श्वस प्राणने ।

अन च ।

जक्ष भक्षहसनयोः ।

जागृ निद्राक्षये ।

दरिद्रा दुर्गतौ ।

चकासृ दीप्तौ ।

शासु अनुशिष्टौ ।

इत्युदात्ता उदात्तेतः ।।

अथ द्वावात्मनेभाषौ—

दीधीङ् दीप्तिदेवनयोः ।

वेवीङ् वेतिना तुल्ये ।

इत्युदात्तौ ।।

अथ त्रयः परस्मैभाषाः—

षस, सस्ति स्वप्ने ।

वश कान्तौ ।

इत्युदात्ता उदात्तेतः ।।

चर्करीतञ्च ।।

अथैक आत्मनेभाषः—

ह्नुङ् अपनयने ।

इत्यनुदात्तः ।।

इति लुग्विकरणा।

अथ जुहोत्यादिगणः

अथ त्रयः परस्मैभाषाः—

हु दानादनयोः । आदाने चेत्येके ।
त्रिभी भये ।
ह्री लज्जायाम् ।
जुहोत्यादयोऽनुदात्ताः ।।

अथैकः परस्मैभाषः—

पॄ पालनपूरणयोः ।
उदात्तः ।।
ह्रस्वान्तोयमित्येके ।।

अथैक उभयतोभाषः—

डुभृञ् धारणपोषणयोः ।
अनुदात्तः ।।

अथ द्वावात्मनेभाषौ—

माङ् मानें शब्दे च ।
ओहाङ् गतौ ।
अनुदात्तौ ।।

अथैकः परस्मैभाषः—

ओहाक् त्यागे ।
अनुदात्तः ।।

अथ द्वावुभयतोभाषौ—

डुदाञ् दाने ।
डुधाञ् धारणपोषणयोः ।
अनुदात्तौ ।।

अथ त्रय उभयतोभाषाः—

णिजिर् शौचपोषणयोः ।
विजिर् पृथग्भावे ।
विष्लृ व्याप्तौ ।
इति णिजादयोऽनुदात्ता। स्वरितेतः ।

अथागणान्ताः परस्मैभाषाश्छान्दसाश्चैकादश—

घृ क्षरणदीप्त्योः ।
हृ प्रसह्यकरणे ।
ऋ, सृ गतौ ।
इति घ्रादयश्चत्वारोऽनुदात्ताः ॥
भस भर्त्सनदीप्त्योः ।
उदात्त उदात्तेत् ॥
कि ज्ञाने ।
अनुदात्तः ॥

तुर त्वरणे ।
धिन शब्दे ।
धन धान्ये ।
जन जनने ।
तुरादय उदात्ता उदात्तेतः ॥
गा स्तुतौ ।
अनुदात्तः ॥
छन्दसि ॥ वृत् ॥
इति श्लुविकरणा जुहोत्यादयः ॥

अथ दिवादिगण:

अथ दिवादय: षड्विंशति: परस्मैभाषा:—

दिवु क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु ।।
षिवु तन्तुसन्ताने ।
स्रिवु गतिशोषणयो: ।
ष्ठिवु निरसने ।
ष्णुसु अदने । आदान इत्येके । अदर्शन इत्यपरे ।
ष्णसु निरसने ।
क्नसु ह्वरणदीप्त्यो: ।
व्युष दाहे ।
प्लुष च ।
नृती गात्रविक्षेपे ।
त्रसी उद्वेगे ।
कुथ पूतीभावे ।
पुथ हिंसायाम् ।
गुध परिवेष्टने ।
क्षिप प्रेरणे । अनुदात्त: ।
पुष्प विकसने ।
तिम, तीम,
ष्टिम, ष्टीम आर्द्रीभावे ।
व्रीड चोदने लज्जायां च
इष गतौ ।
षह, षुह चक्यर्थे ।
जृष्, झृष् वयोहानौ ।
इति दिवादय उदात्ता उदात्तेत: ।।

अथ द्वावात्मनेभाषौ—

षूङ् प्राणिप्रसवे ।
दूङ् परितापे ।
इत्युदात्तौ ।।

अथ दीङादय एकादश आत्मनेभाषा:—

दीङ् क्षये ।
डीङ् विहायसा गतौ ।
धीङ् आधारे ।
मीङ् हिंसायाम् ।
रीङ् श्रवणे ।
लीङ् श्लेषणे ।
व्रीङ् वृणोत्यर्थे ।। वृत् ।।
स्वादय ओदित: ।।
पीङ् पाने ।

माङ् माने ।
ईङ् गतौ ।
प्रीङ् प्रीणने ।
इति दीङादय अनुदात्ता डीङ् तूदात्तः ।।

अथ चत्वारः परस्मैभाषाः—

शो तनूकरणे ।
छो छेदने ।
षो अन्तकर्मणि ।
दो अवखण्डने ।
श्यतिप्रभृतयोऽनुदात्ताः ।।

अथ पञ्चदशात्मनेभाषाः—

जनी प्रादुर्भावे ।
दीपी दीप्तौ ।
पूरी आप्यायने ।
तूरी गतित्वरणहिंसनयोः ।
धूरी, गूरी हिंसागत्योः ।
घूरी, जूरी हिंसावयोहान्योः ।
शूरी हिंसास्तम्भनयोः ।
चूरी दाहे ।
तप ऐश्वर्ये ।
वावृतु वरणे ।
क्लिश उपतापे ।
काशृ दीप्तौ ।
वाशृ शब्दे ।
इति तपिवर्जमुदात्ता अनुदात्तेतः ।

अथ द्वावुभयतोभाषौ—

मृष तितिक्षायाम् ।
ईशुचिर् पूतीभावे ।
उदात्तौ स्वरितेतौ ।।

अथ त्रय उभयतोभाषाः—

णह बन्धने ।
रञ्ज रागे ।
शप आक्रोशे ।
इत्यनुदात्ताः स्वरितेतः ।।

अथैकादश आत्मनेभाषाः—

पद गतौ ।
खिद दैन्ये ।
विद सत्तायाम् ।
बुध अवगमने ।
युध सम्प्रहारे ।
अनोरुध कामे ।
अण प्राणने [अन इत्येके] उदात्तः ।
मन ज्ञाने ।
युज समाधौ ।

सृज   विसर्गे ।
लिश   अल्पीभावे ।
इत्यनुदात्ता अनुदात्तेतः ॥

अथा गणान्ता एकसप्ततिः परस्मैभाषाः—

राधोऽकर्मकाद् वृद्धावेव
व्यध   ताडने ।
पुष   पुष्टौ ।
शुष   शोषणे ।
तुष   प्रीतौ ।
दुष   वैकृत्ये ।
श्लिष   आलिङ्गने ।
शक   विभाषितो मर्षणे ।
ञिष्विदा   गात्रप्रक्षरणे ।
क्रुध   क्रोधे ।
क्षुध   बुभुक्षायाम्
शुध   शौचे ।
षिधु   संराद्धौ ।
इत्यनुदात्ता उदात्तेतः ॥
रध   हिंसासंराध्योः ।
णश   अदर्शने ।
तृप   प्रीणने ।
दृप   हर्षमोहनयोः ।
द्रुह   जिघांसायाम् ।
मुह   वैचित्ये ।
ष्णुह   उद्गिरणे ।
ष्णिह   प्रीतौ ।
वृत् ॥ रधादयः ॥
इत्युदात्ता उदात्तेतस्तृपिदृपी त्वनुदात्तौ ॥

अथ शमादयः—

शमु   उपशमे ।
तमु   काङ्क्षायाम् ।
दमु   उपशमे ।
श्रमु   तपसि खेदे च ।
भ्रमु   अनवस्थाने ।
क्षमु   सहने ।
क्लमु   ग्लानौ
मदी   हर्षे ।
इत्यष्टौ शमादयः ॥
असु   क्षेपणे ।
यसु   प्रयत्ने ।
जसु   मोक्षणे ।
तसु   उपक्षये ।
दसु च ।
वसु   स्तम्भे ।
बादिरित्येके ।
व्युष   विभागे ।
ओष्ठ्यादिर्दन्त्यान्तो ब्युस इत्यन्ये ।

अयकारं बुस इत्यपरे ।
प्लुष दाहे ।
विस प्रेरणे ।
कुस संश्लेषणे ।
बुस उत्सर्गे ।
मुस खण्डने ।
मसी परिणामे ।
समी इत्येके ।
लुठ विलोडने ।
उच समवाये ।
भृशु, भ्रंशु अधःपतने ।
वृश वरणे ।
कृश तनूकरणे ।
ञितृष पिपासायाम् ।
हृष तुष्टौ ।
रुष, रिष हिंसायाम् ।
डिप क्षेपे ।
कुप क्रोधे ।
गुप व्याकुलत्वे ।
युप, रुप,
लुप विमोहने ।
लुभ गार्ध्ये ।
क्षुभ सञ्चलने ।
णभ, तुभ हिंसायाम् ।
क्लिदू आर्द्रीभावे ।
ञिमिदा स्नेहने ।
ञिक्ष्विदा स्नेहनमोचनयोः ।
ऋधु वृद्धौ ।
गृधु अभिकाङ्क्षायाम् ।। वृत् ।।

इत्युदात्ता उदात्तेतः ।।

इति श्यन्विकरणा दिवादयः ।।

अथ स्वादिगणः

अथ स्वादयो नवोभयतोभाषाः—

षुञ्	अभिषवे ।
षिञ्	बन्धने ।
शिञ्	निशाने ।
डुमिञ्	प्रक्षेपणे ।
चिञ्	चयने ।
स्तृञ्	आच्छादने ।
कृञ्	हिंसायाम् ।
वृञ्	वरणे ।
धुञ्	कम्पने ।
	दीर्घान्तोऽपीत्येके ।

इति वृञ्वर्जमनुदात्ताः ॥

अथ नव परस्मैभाषाः—

दुदु	उपतापे ।
हि	गतौ वृद्धौ च ।
पृ	प्रीतौ ।
स्पृ	प्रीतिसेवनयोः । प्रीतिचलनयोरित्यन्ये ।

स्मृ इत्येके ।

आप्लृ	व्याप्तौ ।
शक्लृ	शक्तौ ।
राध, साध	संसिद्धौ ।

इत्यनुदात्ताः ॥

अथ द्वावात्मनेभाषौ—

अशू	व्याप्तौ सङ्घाते च ।
ष्टिघ	आस्कन्दने ।

इत्युदात्तावनुदात्तेतौ ।

अथागणान्ताः षोडश परस्मैभाषाः—

तिक, तिग	गतौ च ।
षघ	हिंसायाम् ।
ञिधृषा	प्रागल्भ्ये ।
दम्भु	दम्भने ।
ऋधु	वृद्धौ । छन्दसि
तृप	प्रीणन इत्येके ।
अह	व्याप्तौ ।
दघ	घातने पालने च ।
चमु	भक्षणे ।
चिरि, जिरि, दाश, दृ	हिंसायाम् ।

इत्युदात्ता उदात्तेतः ॥ वृत् ॥

इति श्नुविकरणाः स्वादयः ॥

अथ तुदादिगणः

अथ षडुभयतोभाषाः—

तुद व्यथने ।

णुद प्रेरणे ।

दिश अतिसर्जने ।

भ्रस्ज पाके ।

क्षिप प्रेरणे ।

कृष विलेखने ।

इत्युदात्ताः स्वरितेतः ।।

अथैकः परस्मैभाषः—

ऋषी गतौ ।

उदात्त उदात्तेत् ।।

अथ चत्वार आत्मनेभाषाः—

जुषी प्रीतिसेवनयोः ।

ओविजी भयचलनयोः ।

ओलजी,

ओलस्जी व्रीडायाम् ।

इत्युदात्ता अनुदात्तेतः ।।

अथ व्रश्चादयश्चतुर्दशोत्तरशतं परस्मैभाषाः—

ओव्रश्चू छेदने ।

व्यच व्याजीकरणे ।

उछि उञ्छे :

उछी विवासे ।

ऋछ गतीन्द्रियप्रलय-
मूर्त्तिभावेषु ।

मिछ उत्क्लेशे ।

जर्ज, चर्च,
झर्झ परिभाषण-
भर्त्सनयोः ।

त्वच संवरणे ।

ऋच स्तुतौ ।

उब्ज आर्जवे ।

उज्झ उत्सर्गे ।

लुभ विमोहने ।

रिफ कत्थनयुद्धनिन्दा-
हिंसादानेषु ।

रिह इत्येके ।

तृप, तृम्प तृप्तौ ।

तृफ, तृम्फ इत्येके ।

तुप, तुम्प,
तुफ, तुम्फ हिंसायाम् ।

दृप, दृम्फ उत्क्लेशे ।

दृफ इत्यन्ये ।

ऋफ, ऋम्फ हिंसायाम् ।

गुफ, गुम्फ ग्रन्थे ।

उभ, उम्भ	पूरणे ।
शुभ, शुम्भ	शोभार्थे ।
दृभी	ग्रन्थे ।
चृती	हिंसाग्रन्थनयोः ।
विध	विधाने ।
जुड	गतौ ।
जुन इत्येके ।	
मृड	सुखने ।
पृड च ।	
पृण	प्रीणने ।
वृण च ।	
मृण	हिंसायाम् ।
तुण	कौटिल्ये ।
पुण	कर्मणि शुभे ।
मुण	प्रतिज्ञाने ।
कुण	शब्दोपकरणयोः ।
शुन	गतौ ।
द्रुण	हिंसागति-कौटिल्येषु ।
घुण, घूर्ण	भ्रमणे ।
षुर	ऐश्वर्यदीप्त्योः ।
कुर	शब्दे ।
खुर	छेदने ।
मुर	सञ्चेष्टने ।
क्षुर	विलेखने ।
घुर	भीमार्थशब्दयोः ।

पुर	[अग्र] गमने ।
वृहू	उद्यमने ।
बृहू इत्येके ।	
तृहू, स्तृहू	
तृंहू	हिंसार्थाः ।
इषु	इच्छायाम् ।
मिष	स्पर्द्धायाम् ।
किल	श्वैत्यक्रीडनयोः ।
तिल	स्नेहे ।
चिल	वसने ।
चल	विलसने ।
इल	स्वप्नक्षेपणयोः ।
विल	संवरणे ।
बिल	भेदने ।
णिल	गहने ।
हिल	भावकरणे ।
शिल, षिल	उञ्छे ।
मिल	श्लेषणे ।
लिख	अक्षरविन्यासे ।
कुट	कौटिल्ये ।
पुट	संश्लेषणे ।
कुच	सङ्कोचने ।
गुज	शब्दे ।
गुड	रक्षायाम् ।
डिप	क्षेपे ।
छुर	छेदने ।

स्फुट विकसने ।
मुट आक्षेपप्रमर्दनयोः ।
त्रुट छेदने ।
तुट कलहकर्मणि ।
चुट, छुट छेदने ।
जुड बन्धने ।
कड मदे ।
लुट संश्लेषणे ।
लुठ इत्येके ।
कृड घनत्वे ।
कुड बाल्ये ।
पुड उत्सर्गे ।
घुट प्रतिघाते ।
तुड तोडने ।
थुड, स्थुड संवरणे ।
खुड, छुड इत्येके ।
स्फुर स्फुरणे ।
स्फर इत्येके ।
स्फुल सञ्चलने ।
[फुल इत्येके]
स्फुड, चुड,
व्रुड संवरणे ।
क्रुड, भृड निमज्जने ।
इत्युदात्ता उदात्तेतः ।।

अथैक आत्मनेभाषः—
गुरी उद्यमने ।
उदात्तोऽनुदात्तेत् ।।

अथ पञ्च परस्मैभाषाः—

णू स्तवने ।
धू विधूनने ।
गु पुरीषोत्सर्गे ।
ध्रु गतिस्थैर्ययोः ।
ध्रुव इत्येके ।
इत्युदात्ता उदात्तेतः । गुध्रू त्वनुदात्तौ ।

अथ द्वावात्मनेभाषौ—

कूङ् शब्दे ।। उदात्तः ।।
कुङ् शब्द इत्येके ।
अनुदात्तः ।। वृत् ।।
इति कुटादिगणः समाप्तः ।।

अथ द्वावात्मनेभाषौ—
पृङ् व्यायामे ।
मृङ् प्राणत्यागे ।
इत्यनुदात्तौ ।।

अथ सप्त परस्मैभाषाः—
रि, पि गतौ ।
धि धारणे ।

क्षि निवासगत्योः ।

इत्यनुदात्ताः ।।

षू प्रेरणे ।
कॄ निक्षेपे ।
गॄ निगरणे ।

इत्युदात्ताः ।।

अथ द्वावात्मनेभाषौ—

दृङ् आदरे ।
धृङ् अवस्थाने ।

इत्यनुदात्तौ ।।

अथ षोडश परस्मैभाषाः—

प्रच्छ ज्ञीप्सायाम् ।

।। वृत् ।। किरादयो वृतः ।।

सृज विसर्गे ।
टुमस्जो शुद्धौ ।
रुजो भङ्गे ।
भुजो कौटिल्ये ।
छुप स्पर्शे ।
रुश, रिश हिंसायाम् ।
लिश गतौ ।
स्पृश संस्पर्शने ।
विछ गतौ ।
विश प्रवेशने ।
मृश आमर्शने ।
णुद प्रेरणे ।
षद्लृ विशरणगत्यवसादनेषु ।
शद्लृ शातने ।

इत्यनुदात्ता उदात्तेतो विच्छिस्तूदात्तः ।।

अथ षडुभयतोभाषाः—

मिल सङ्गमे ।
मुच्लृ मोचने ।
लुप्लृ छेदने ।
विद्लृ लाभे ।
लिप उपदेहे ।
षिच क्षरणे ।

इत्यनुदात्ताः स्वरितेतो मिलिस्तूदात्तः ।।

अथ त्रयः परस्मैभाषाः—

कृती छेदने ।
खिद परिघातने ।
पिश अवयवे ।

इत्युदात्ता उदात्तेतः खिदिस्त्वनुदात्तः ।। वृत् ।।

इति शविकरणास्तुदादयः ।।

अथ रुधादिगणः

अथ नवोभयतोभाषाः—

रुधिर् आवरणे ।
भिदिर् विदारणे ।
छिदिर् द्वैधीकरणे ।
रिचिर् विरेचने ।
विचिर् पृथग्भावे ।
क्षुदिर् सम्पेषणे ।
युजिर् योगे ।
उच्छृदिर् दीप्तिदेवनयोः ।
उतृदिर् हिंसानादरयोः ।

इत्यनुदात्ताः स्वरितेतः छृदि-तृदी तूदात्तौ ॥

अथैकः परस्मैभाषः—

कृती वेष्टने ।

इत्युदात्त उदात्तेत् ॥

अथैक आत्मनेभाषः—

ञिइन्धी दीप्तौ ।

उदात्तोऽनुदात्तेत् ॥

अथ द्वावात्मनेभाषौ—

खिद दैन्ये ।
विद विचारणे ।

अनुदात्तावनुदात्तेतौ ॥

अथ द्वादश परस्मैभाषाः—

शिष्लृ विशेषणे ।
पिष्लृ सञ्चूर्णने ।
भञ्जो आमर्दने ।
भुज पालनाभ्यवहारयोः ।
तृह, हिंसि हिंसायाम् ।
उन्दी क्लेदने ।
अञ्जू व्यक्तिम्रक्षणकान्तिगतिषु ।
तञ्चू सङ्कोचने ।
ओविजी भयचलनयोः ।
वृजी वर्जने ।
पृची सम्पर्के ।

इत्युदात्ता उदात्तेतः । आद्याश्चत्वारस्त्वनुदात्ताः ॥ वृत् ॥

इति श्नम्विकरणा रुधादयः ॥

अथ तनादिगणः

अथ सप्तोभयतोभाषाः—

तनु	विस्तारे ।
षणु	दाने ।
क्षणु	हिंसायाम् ।
क्षिणु च ।	
ऋणु	गतौ ।
तृणु	अदने ।
घृणु	दीप्तौ ।

इत्युदात्ताः स्वरितेतः ।।

अथ द्वावात्मनेभाषौ—

वनु	याचने ।
मनु	अवबोधने ।

इत्युदात्तावनुदात्तेतौ ।।

अथैक उभयतोभाषः—

डुकृञ्	करणे ।

अनुदात्तः ।। वृत् ।।

इत्युविकरणास्तनादयः ।।

अथ क्र्यादिगणः

अथ सप्तोभयतोभाषाः—

डुक्रीञ्	द्रव्यविनिमये ।
प्रीञ्	तर्पणे कान्तौ च ।
श्रीञ्	पाके ।
मीञ्	हिंसायाम् ।
षिञ्	बन्धने ।
स्कुञ्	आप्रवणे ।
युञ्	बन्धने ।

इत्यनुदात्ताः ॥

अथ नवोभयतोभाषाः—

क्नूञ्	शब्दे ।
द्रूञ्	हिंसायाम् ।
पूञ्	पवने ।
मूञ्	बन्धने ।
लूञ्	छेदने ।
स्तॄञ्	आच्छादने ।
कॄञ्	हिंसायाम् ।
वॄञ्	वरणे ।
धूञ्	कम्पने ।

इत्युदात्ताः ॥

अथ त्रयोदश परस्मैभाषाः—

शॄ	हिंसायाम् ।
पॄ	पालनपूरणयोः ।
वॄ	वरणे । भरण इत्येके ।
स्तॄ	हिंसायाम् ।
भॄ	भर्त्सने । भरण इत्यन्ये ।
जॄ	वयोहानौ ।
झॄ इत्येके ।	
दॄ	विदारणे ।
धॄ इत्यन्ये ।	
नॄ	नये ।
मॄ	हिंसायाम् ।
ॠ	गतौ ।
गॄ	शब्दे ।

इति श्रादय उदात्ताः ॥

अथ दश परस्मैभाषाः—

ज्या	वयोहानौ ।
व्री	वरणे ।
री	गतिरेषणयोः ।
ली	श्लेषणे ।
व्ली	वरणे ।
प्ली	गतौ ॥ वृत् ॥

इति ल्वादयः प्वादयश्च‡ ॥

‡ आगणान्ताः प्वादय इति केचित् ॥ सम्पा० ॥

क्षीष्	हिंसायाम् ।
भ्री	भये । [भरण इत्येके ।
ज्ञा	अवबोधने ।
बन्ध	बन्धने ।

इति ज्यादयोऽनुदात्ताः ॥

अथैक आत्मनेभाषः—

वृङ्	सम्भक्तौ ।

इत्युदात्तः ।

अथ पञ्चविंशतिः परस्मैभाषाः—

श्रन्थ	विमोचनप्रतिहर्षयोः ।
मन्थ	विलोडने ।
श्रन्थ, ग्रन्थ	सन्दर्भे ।
कुन्थ	संश्लेषणे ।
मृद	क्षोदे ।
मृड च ।	
मृड	सुखे च ।
गुध	रोषे ।
कुष	निष्कर्षे ।
क्षुभ	सञ्चलने ।
णभ, तुभ	हिंसायाम् ।
क्लिशू	विबाधने ।
अश	भोजने ।
उध्रस	उञ्छे ।
इष	आभीक्ष्ण्ये ।
विष	विप्रयोगे । [अनुदात्तः]
प्रुष, प्लुष	स्नेहनसेवनपूरणेषु ।
पुष	पुष्टौ ।
मुष	स्तेये ।
खच	भूतप्रादुर्भावे ।

खव इत्येके ।

हेठ च ।

इति श्रन्थादय उदात्ता उदात्तेतः ॥

अथैक उभयतोभाषः—

ग्रह	उपादाने ।

इत्युदात्तः स्वरितेत् ॥

वृत् ॥

इति श्नाविकरणाः क्र्यादयः ॥

अथ चुरादिगण:

अथ चुरादयस्स्तुप्यन्तास्त्रिषष्टयु-
त्तरमेकशतं परस्मैभाषा:—

चुर	स्तेये ।
चिति	स्मृत्याम् ।
यन्त्रि	सङ्कोचने ।
स्फुडि	परिहासे ।
[स्फुटि इत्येके]	
लक्ष	दर्शनाङ्कनयो: ।
कुद्रि	अनृतभाषणे ।
लड	उपसेवायाम् ।
मिदि	स्नेहने ।
ओलडि	उत्क्षेपणे ।
[उलडि इत्यन्ये]	
जल	अपवारणे ।
लज इत्येके ।	
पीड	अवगाहने ।
नट	अवस्पन्दने ।
श्रथ	प्रयत्ने ।
	इत्येके ।
बध	संयमने ।
[पॄ	पूरणे]
ऊर्ज्ज	बलप्राणनयो: ।
पक्ष	परिग्रहे ।
वर्ण, चूर्ण	प्रेरणे ।
वर्ण	वर्णने ।
	[इत्येके]
प्रथ	प्रख्याने ।
पृथ	प्रक्षेपे ।
पथ इत्येके ।	
षम्ब	सम्बन्धने ।
शम्ब च ।	
साम्ब इत्येके ।	
भक्ष	अदने ।
कुट्ट	छेदनभर्त्सनयो: ।
	पूरण इत्येके ।
पुट्ट, चुट्ट	अल्पीभावे ।
अट्ट, षुट्ट	अनादरे ।
लुण्ठ	स्तेये ।
गठ, श्वठ	असंस्कारगत्यो: ।
श्वठि इत्येके ।	
तुज, तुजि, पिज, पिजि, लजि, लुजि	हिंसाबलादाननिकेतनेषु ।
पिस	गतौ ।
षान्त्व	सामप्रयोगे ।
श्वल्क, वल्क	परिभाषणे ।
ष्णिह	स्नेहने ।

स्फिट इत्येके ।
स्मिट अनादरे ।
ष्मिङ् अनादर इत्येके ।
श्लिष श्लेषणे ।
पथि गतौ ।
पिच्छ कुट्टने ।
छदि संवरणे ।
श्रण दाने ।
तड आघाते ।
खड, खडि,
कडि भेदने ।
कुडि रक्षणे ।
गुडि वेष्टने च ।
कुठि, गुठि चेत्यन्ये ।
खुडि खण्डने ।
वटि विभाजने ।
वडि इत्येके ।
चडि कोपे ।
मडि भूषायाम् हर्षे च ।
भडि कल्याणे ।
छर्द वमने ।
पुस्त, बुस्त आदरानादरयोः ।
चुद सञ्चोदने ।
नक्क, धक्क नाशने ।
चक्क, चुक्क व्यथने ।
क्षल शौचकर्मणि ।

तल प्रतिष्ठायाम् ।
तुल उन्माने ।
दुल उत्क्षेपे ।
पुल महत्त्वे ।
चुल समुच्छ्राये ।
मूल रोहणे ।

कल, विल क्षेपे ।
बिल भेदने ।
तिल स्नेहने ।
चल भृतौ ।
पाल रक्षणे ।
लूष हिंसायाम् ।
शुल्ब माने ।
शूर्प च ।
चुट छेदने ।
मुट सञ्चूर्णने ।
पिश नाशने ।
पडि, पसि नाशने ।
व्रज मार्गसंस्कारगत्योः ।
शुल्क अतिस्पर्शने ।
चपि गत्याम् ।
क्षपि क्षान्त्याम् ।
छजि कृच्छ्रजीवने ।
श्वर्त्त गत्याम् ।
श्वभ्र च ।

ज्ञप मिच्च ।
यम च परिवेषणे ।
चह परिकल्कने ।
[चप इत्येके]
रह त्यागे ।
बल प्राणने ।
चिञ् चयने ।
[नान्ये मितोऽहेतौ]
घट्ट चलने ।
मुस्त सङ्घाते ।
खट्ट संवरणे ।
षट्ट, स्फिट्ट,
चुबि हिंसायाम् ।
पूल सङ्घाते ।
पूर्ण इत्येके ।
[पुण इत्यन्ये]
पुंस अभिवर्द्धने ।
टकि बन्धने ।
धूस कान्तिकरणे ।
[धूष इत्येके]
[धूश इत्यपरे]
कीट वरणे ।
चूर्ण सङ्कोचने ।
पूज पूजायाम् ।
अर्क स्तवने ।
शुठ आलस्ये ।
शुठि शोषणे ।
जुड प्रेरणे ।
गज, मार्ज शब्दार्थौ ।
मर्च्च च ।
घृ प्रस्रवणे ।
पचि विस्तारवचने ।
तिज निशाने ।
कृत संशब्दने ।
वर्द्ध छेदनपूरणयोः ।
कुबि आच्छादने ।
कुभि इत्येके ।
लुबि, तुबि अदर्शने । अर्द्दन इत्येके ।
ह्लप व्यक्तायां वाचि ।
क्लप इत्येके ।
चुटि छेदने ।
इल प्रेरणे ।
म्रच्छ म्लेच्छने ।
म्लेच्छ,म्रक्ष छेदने ।
म्लेच्छ अव्यक्तायां वाचि ।
ब्रूस, बर्ह हिंसायाम् ।
गर्द, गर्ज शब्दे ।
गर्ध अभिकाङ्क्षायाम् ।
गुर्द पूर्वनिकेतने ।
जसि रक्षणे ।
[मोक्षण इत्येके]

ईड स्तुतौ ।
जसु हिंसायाम् ।
पिठि सङ्घाते ।
रुष रोषे ।
रुट इत्येके ।
डिप क्षेपे ।
ष्टुप समुच्छ्राये ।
इत्युदात्ता उदात्तेतः ॥
अथ आकुस्माद् द्विचत्वारिंशदा-
त्मनेभाषाः—
चित सञ्चेतने ।
दशि दंशनदर्शनयोः ।
दस, दसि इत्येके ।
डप, डिप सङ्घाते ।
तत्रि कुटुम्बधारणे ।
मत्रि गुप्तपरिभाषणे ।
स्पश ग्रहण-
संश्लेषणयोः ।
तर्ज, भर्त्स तर्जने ।
बस्त, गन्ध अर्द्दने ।
विष्क हिंसायाम् ।
हिष्क इत्येके ।
निष्क परिमाणे ।
लल ईप्सायाम् ।
कूण सङ्कोचने ।
तूण पूरणे ।
भ्रूण आशाविशङ्कयोः ।
शठ श्लाघायाम् ।
यक्ष पूजायाम् ।
स्यम वितर्के ।
गूर उद्यमने ।
शम, लक्ष आलोचने ।
कुत्स अवक्षेपणे ।
त्रुट छेदने ।
कुट इत्येके ।
गल स्रवणे ।
भल आभण्डने ।
कूट आप्रदाने ।
अवसादन
इत्येके ।
कुट्ट प्रतापने ।
वञ्चु प्रलम्भने ।
वृष शक्तिबन्धने ।
मद तृप्तियोगे ।
दिवु परिकूजने ।
गृ विज्ञाने ।
विद चेतनाख्यान-
निवासेषु ।
मान स्तम्भे ।
यु जुगुप्सायाम् ।
कुस्म नाम्नो वा ।
इत्युदात्ता अनुदात्तेतः ॥

अथोभयतोभाषाः—

चर्च	अध्ययने ।
बुक्क	भाषणे ।
शब्द	उपसर्गादाविष्कारे च ।
कण	निमीलने ।
जभि	नाशने ।
षूद	क्षरणे ।
जसु	ताडने ।
पश	बन्धने ।
अम	रोगे ।
चट, स्फुट	भेदने ।
घट	सङ्घाते ।

हन्त्यर्थाश्च ।

दिवु	मर्दने ।
अर्ज	प्रतियत्ने ।
घुषिर्	विशब्दने ।
आङः क्रन्द	सातत्ये ।
लस	शिल्पयोगे ।
तसि, भूष	अलङ्कारे ।
अर्ह	पूजायाम् ।
ज्ञा	नियोगे ।
भज	विश्राणने ।
शृधु	प्रहसने ।
यत	निकारोपस्कारयोः ।
रक, लग	आस्वादने ।

रघ इत्येके ।

रग इत्यन्ये ।

अञ्चु	विशेषणे ।
लिगि	चित्रीकरणे ।
मुद	संसर्गे ।
त्रस	धारणग्रहणवारणेषु ।
उध्रस	उञ्छे ।
मुच	प्रमोचनमोदनयोः ।
वस	स्नेहच्छेदापहरणेषु ।
चर	संशये ।
च्यु	हसनसहनयोः ।

[च्युस इत्येके]

भुवो	अवकल्कने=मिश्रीकरण इत्येके=चिन्तन इत्यन्ये ।

कृपेश्च ।

अथ स्वदन्ताः—

आस्वदः सकर्मकात् ।

ग्रस	ग्रहणे ।
पुष	धारणे ।
दल	विदारणे ।
पट, पुट,	

लुट, तुजि,
मिजि, पिजि [-लुजि]
भजि, लघि,
त्रसि पिसि,
कुसि, दशि,
कुशि, घट,
घटि बृहि,
बर्ह, वल्ह,
गुप, धूप,
विच्छ, चीव,
पुथ, लोकृ,
लोचृ, णद
कुप, तर्क,
वृतु, वृधु भाषार्थाः ।
रुट, लजि,
अजि, दसि,
भृशि, रुशि,
शीक, नट,
पुटि, जिवि,
रघि, लघि,
अहि, रहि,
महि च ।
लडि, तड,
नल च ।
पूरी आप्यायने ।
रुज हिंसायाम् ।

ष्वद आस्वादने ।
[स्वाद इत्येके]

अथाधृषीयाः—

आधृषाद्वा ।
युज, पृच संयमने ।
अर्च पूजायाम् ।
षह मर्षणे ।
ईर क्षेपे ।
ली द्रवीकरणे ।
वृजी वर्जने ।
वृञ् आवरणे ।
जॄ वयोहानौ ।
ज्रि च ।
रिच वियोजनसम्पर्चनयोः ।
शिष असर्वोपयोगे ।
तप दाहे ।
तृप तृप्तौ ।
छृदी सन्दीपने ।
चृप, छृप,
दृप सन्दीपने
[इत्येके]
दृभी भये ।
दृभ सन्दर्भे ।
छद संवरणे ।

श्रथ	मोक्षणे ।
	[हिंसायामित्येके]
मी	गतौ ।
ग्रन्थ	बन्धने ।
श्रथ	हिंसायाम् ।
	स्वरितेदित्येके ।
शीक	आमर्षणे ।
चीक च ।	
अर्द	हिंसायाम्
	[स्वरितेदित्येके]
[हिंसि	हिंसायाम्]
अर्ह	पूजायाम् ।
आङः पद	पद्यर्थे ।
शुन्ध	शौचकर्मणि ।
छद	अपवारणे ।
	स्वरितेत् ।।
जुष	परितर्कणे ।
	[परितर्पण
	इत्यन्ये]
धूञ्	कम्पने ।
प्रीञ्	तर्पणे ।
श्रन्थ, ग्रन्थ	सन्दर्भे ।
आप्ऌ	लम्भने ।
	[स्वरितेदय-
	मित्येके]
तनु	श्रद्धोपकरणयोः,
	उपसर्गाच्च दैर्घ्ये ।
[चन	श्रद्धोपहननयोः
	इत्येके]
वद	सन्देशवचने ।
	स्वरितेत् ।।
वच	परिभाषणे ।
मान	पूजायाम् ।
भू	प्राप्तावात्मनेपदी
गर्ह	विनिन्दने ।
मार्ग	अन्वेषणे ।
कठि	शोके ।
मृजू	शौचालङ्करणयोः ।
मृष	तितिक्षायाम् ।
	[स्वरितेत्]
धृष	प्रसहने ।

इत्याधृषीयाः ।।

अथागणान्ता अदन्ताः

अथादन्ताः—

कथ	वाक्यप्रबन्धे ।
वर	ईप्सायाम् ।
गण	सङ्ख्याने ।
शठ, श्वठ	सम्यग्वभाषणे ।
पट, वट	ग्रन्थे ।
रह	त्यागे ।

रङ्ग	गतौ ।
स्तन,-गदी	देवशब्दे ।
पत	गतौ । [वा]
	[वाऽदन्त इत्येके]
पष	अनुपसर्गात् ।
स्वर	आक्षेपे ।
रच	प्रतियत्ने ।
कल	गतौ सङ्ख्याने च
चह	परिकल्कने ।
मह	पूजायाम् ।
सार, कृप,	
श्रथ	दौर्बल्ये ।
स्पृह	ईप्सायाम् ।
भाम	क्रोधे ।
सूच	पैशुन्ये ।
खेट	भक्षणे ।
[खेड इत्येके]	
खोट इत्यन्ये ।	
क्षोट	क्षेपे ।
गोम	उपलेपने ।
कुमार	क्रीडायाम् ।
शील	उपधारणे ।
साम	सान्त्वप्रयोगे ।
वेल	कालोपदेशे ।
काल च ।	
पल्पूल	लवनपवनयोः ।
वात	सुखसेवनयोः ।
गवेष	मार्गणे ।
वास	उपसेवायाम् ।
निवास	आच्छादने ।
भाज	पृथक्कर्मणि ।
समाज	प्रीतिदर्शनयोः ।
	[प्रीतिसेवनयो-रित्येके]
ऊन	परिहाणे ।
ध्वन	शब्दे ।
कूट	परितापे ।
	परिदाह इत्येके ।
सङ्केत ग्राम,	
कुण, गुण	चामन्त्रणे ।
कूण	सङ्कोचने ।
स्तेन	चौर्ये ।

अथागर्वादात्मनेभाषाः—

पद	गतौ ।
गृह	ग्रहणे ।
मृग	अन्वेषणे ।
कुह	विस्मापने ।
शूर, वीर	विक्रान्तौ ।
स्थूल	परिबृंहणे ।
अर्थ	उपयाच्ञायाम् ।
सत्र	सन्तानक्रियायाम्

गर्ब माने ।

इत्यागर्वीयाः ॥

सूत्र वेष्टने । विमोचन इत्यन्ये ।

मूत्र प्रस्रवणे ।

रूक्ष पारुष्ये ।

पार, तीर कर्मसमाप्तौ ।

पुट संसर्गे ।

धेक दर्शन इत्येके ।

कत्र शैथिल्ये ।

कर्त्त इत्यप्येके ।

प्रातिपदिकाद्धात्वर्थे बहुलमिष्ठवच्च ।

तत्करोति,

तदाचष्टे ।

तेनातिक्रामति ।

धातुरूपं च ।

कर्त्तृकरणाद्धात्वर्थे ।

वष्क दर्शने ।

चित्र चित्रीकरणे । कदाचिद्दर्शने ।

अंस समाघाते ।

वट विभाजने ।

लज प्रकाशने ।

वटि, लजि इत्येके ।

मिश्र सम्पर्के ।

सङ्ग्राम युद्धे ।

अयमनुदात्तेत् ।

स्तोम श्लाघायाम् ।

छिद्र कर्णभेदने । [करणभेदन इत्यन्ये]

अन्ध दृष्ट्युपघाते । उपसंहार इत्यन्ये ।

दण्ड दण्डनिपातने ।

अङ्क पदे लक्षणे च ।

अङ्ग च ।

सुख, दुःख तत्क्रियायाम् ।

रस आस्वादनस्नेहनयोः ।

व्यय वित्तसमुत्सर्गे ।

रूप रूपक्रियायाम् ।

छेद द्वैधीकरणे ।

छद अपवारणे ।

लाभ प्रेरणे ।

व्रण गात्रविचूर्णने ।

वर्ण वर्णक्रियाविस्तारगुणवचनेषु ।

बहुलमेतन्निदर्शनम् ॥

[पर्ण हरितभावे ।
विष्क दर्शने ।
क्षप प्रेरणे ।
वस निवासे ।
तुत्थ आवरणे ।]
णिङङ्गान्निरसने ।

श्वेताश्वाश्वतरगालोडिताह्वर-
काणामश्वतरेतकलोपश्च ।
पुच्छादिषु धात्वर्थ इत्येव
सिद्धम् ।।
।। इति चुरादयः ।।

अथ कण्ड्वादयः

कण्डूञ्	गात्रविघर्षणे ।
मन्तु	अपराधे ।
वल्गु	पूजामाधुर्ययोः ।
असु	उपतापे ।
असू, असूञ्	इत्येके ।
लेट्, लोट्	धौर्त्ये पूर्वभावे स्वप्ने च । [दीप्तावित्येके]
लेला	दीप्तौ ।
इरस्, इरज्, इरञ्	ईर्ष्यायाम् ।
उषस्	प्रभातभावे ।
वेद	धौर्त्ये स्वप्ने च ।
मेधा	आशुग्रहणे ।
कुषुभ	क्षये ।
मगध	परिवेष्टने । नीचदास्य इत्यन्ये ।
तन्तस्,पम्पस्	दुःखे ।
सुख, दुःख	तत्क्रियायाम् ।
सपर	पूजायाम् ।
अरर	आराकर्मणि ।
भिषज्	चिकित्सायाम् ।
भिष्णज्	उपसेवायाम् ।
इषुध	शरधारणे ।
चरण, वरण	गतौ ।
चुरण	चौर्ये ।
तुरण	त्वरायाम् ।
भुरण	धारणपोषणयोः ।
गद्गद	वाक्स्खलने ।
एला, केला, खेला	विलासे ।
वेला, शेला इला इत्यन्ये ।	
लेखा	स्खलने च ।
अदन्तोऽयमित्येके	
लिट	अल्पकुत्सनयोः ।
लाट	जीवने ।
हृणीङ्	रोषणे लज्जायां च ।

महीङ्	पूजायाम् ।	तरण	गतौ ।
रेखा	श्लाघासादनयोः ।	पयस्	प्रसृतौ ।
दुवस्	परिताप-परिचरणयोः ।	सम्भूयस्	प्रभूतभावे ।
तिरस्	अन्तर्द्धौ ।	अम्बर,सम्बर	सम्भरणे ।
अगद	नीरोगत्वे ।		आकृतिगणोऽयम् ।।
उरस्	बलार्थे ।		इति कण्ड्वादिगणः ।।

इति धातुपाठः समाप्तः ।।

इति श्रीयुतदयानन्दसरस्वतीस्वामिनाऽकारादिक्रमसूचीपत्रेण सह धातुपाठो यन्त्रयितः । पौष वदि १० गुरुवारे संवत् १९३९ ।।

धातुसूचीपत्रम्

धातवः	गणादयः	पृ०	पा०
कुङ्	भ्वा.आ. अ.	२१	१
कुङ्	तु० ,, ,,	३५	२
कुच	भ्वा. प. से.	५	१
कुच	,, ,, ,,	१८	२
कुच	तु० ,, ,,	३४	२
कुजु	भ्वा. ,, ,,	५	१
कुञ्च	,, ,, ,,	५	१
कुट	तु० ,, ,,	३४	२
कुट	चु० आ. ,,	४४	२
कुट्ट	चु० प० ,,	४१	२
कुट्ट	,, आ. ,,	४४	२
कुठि	भ्वा. प० ,,	८	१
कुठि	चु० ,, से०	४२	१
कुड	तु० ,, ,,	३५	१
कुडि	भ्वा. आ०,,	६	१
कुडि	,, प. ,,	७	२
कुडि	चु० ,, ,,	४२	१
• कुण	तु० ,, ,,	३४	१
कुण	चु० उ० ,,	४८	२
कुत्स	,, आ. ,,	४४	२
कुथ	दि० प० ,,	२८	१
कुथि	भ्वा. ,, ,,	२	१
कुद्रि	चु० ,, ,,	४१	१
कुन्थ	क्र्या. ,, ,,	४०	१
कुप	दि० ,, ,,	३१	२
कुप	चु० उ० से०	४६	१
कुबि	भ्वा. प. ,,	९	२
कुबि	चु० ,, ,,	४३	२
कुभि	चु० ,, ,,	४३	२
कुमार	,, उ० ,,	४८	१
कुर	तु० प० ,,	३४	१
कुर्द	भ्वा. आ. ,,	१	२
कुल	,, प०. ,,	१८	१
कुशि	चु० उ० ,,	४६	१
कुष	क्र्या. प. ,,	४०	१
कुषुभ	कं० ,, ,,	५१	१
कुस	दि० ,, ,,	३१	१
कुसि	चु० उ० ,,	४६	१
कुस्म	,, आ. ,,	४४	२
कुह	चु० ,, ,,	४८	२
कूङ्	तु० ,, ,,	३५	२
कूज	भ्वा. प. ,,	५	२
कूट	चु० आ. ,,	४४	२
कूट	,, उ० ,,	४८	२
कूण	,, आ. ,,	४४	१
कूण	,, उ० ,,	४८	२
कूल	भ्वा. प० ,,	११	२
कृञ्	स्वा. उ० अ.	३२	१
[डु]कृञ्	त० ,, ,,	३८	२
कृड	तु० प० से०	३५	१

धातवः	गणादयः	पृ०	पा०	धातवः	गणादयः	पृ०	पा०
कृती	तु० प० से०	३६	२	क्रदि	भ्वा प० से.	२	२
कृती	रु० ,, ,,	३७	१	क्रदि	,, आ. ,,	१६	२
कृप	चु० उ० ,,	४८	१	[आङः]क्रन्द चु० उ० ,,		४५	१
कृपू	भ्वा.आ. ,,	१६	१	क्रप	भ्वा.आ. ,,	१६	२
कृपू	चु० उ० ,,	४५	२	क्रमु	,, प० ,,	१०	२
कृवि	भ्वा. प. ,,	१२	२	[डु]क्रीञ्	क्र्या.उ.अ.	३९	१
कृश	दि० ,, ,,	३१	१	क्रीडृ	भ्वा. प. से.	८	१
कृष	भ्वा. ,, अ.	२२	१	क्रुङ्	,, आ. अ.	२१	१
कृष	तु० उ० ,,	३३	१	क्रुञ्च	,, प. से.	५	१
कॄ	,, प० से.	३६	१	क्रुड	तु० ,, ,,	३५	१
कॄञ्	क्र्या.उ० ,,	३९	१	क्रुध	दि०प० अ०	३०	१
कॄत	चु० प० ,,	४३	२	क्रुश	भ्वा.,, ,,	१८	२
केपृ	भ्वा. आ. ,,	८	२	क्लथ	,, ,, से.	१७	१
केला	कं० प० ,,	५१	२	क्लद	,, आ. ,,	१६	२
केलृ	भ्वा. ,, ,,	११	२	क्लदि	,, प० ,,	२	२
केवृ	,, आ. ,,	११	१	क्लदि	,, आ. ,,	१६	२
कै	,, प० अ.	२०	१	क्लप	चु० प० ,,	४३	२
क्नसु	,, ,, से.	१७	२	क्लमु	दि० ,, ,,	३०	२
क्नसु	दि० ,, ,,	२८	१	क्लिदि	भ्वा.आ. ,,	१	२
क्नूञ्	क्र्या.उ० ,,	३९	१	क्लिदि	,, प० ,,	२	२
क्नूयी	भ्वा.आ, ,,	१०	२	क्लिदू	दि० ,, ,,	३१	२
क्मर	,, प० ,,	१२	१	क्लिश	,, आ. ,,	२९	१
क्रथ	,, ,, ,,	१७	१	क्लिशू	क्र्या.प. ,,	४०	२
क्रथ	चु० उ० ,,	४७	१	क्लीवृ	भ्वा.आ. ,,	८	२
क्रद	भ्वा.आ. ,,	१६	२	क्लुङ्	,, ,, अ.	२१	१

ख

धातवः	गणादयः	पृ०	पा०
गेपृ	भ्वा.आ.से.	८	२
गेवृ	,, ,, ,,	११	१
गेषृ	,, ,, ,,	१३	१
गै	,, प०अ०	२०	१
गोम	चु० उ० से.	४८	१
गोष्ट	भ्वा.आ. ,,	६	१
ग्रथि	,, ,, ,,	२	१
ग्रन्थ	क्र्या.प० ,,	४०	१
ग्रन्थ	चु० उ० ,,	४७	१
ग्रन्थ	,, , ,,	४७	१
ग्रस	चु० उ० ,,	४५	२
ग्रसु	भ्वा.आ. ,,	१३	२
ग्रह	क्र्या. उ० ,,	४०	२
ग्राम	चु० ,, ,,	४८	२
ग्रुचु	भ्वा.प० ,,	५	१
ग्लसु	,, आ. ,,	१३	२
ग्लहू	,, ,, ,,	१४	१
ग्ला	,, प० अ.	१७	२
ग्लुचु	,, ,, से.	५	१
ग्लुञ्चु	,, ,, ,,	५	१
ग्लेपृ*	,, आ. ,,	८	२
ग्लेवृ	,, ,, ,,	११	१
ग्लेषृ	,, ,, ,,	१३	२
ग्लै	भ्वा.प० अ.	२०	१

घ

धातवः	गणादयः	पृ०	पा०
घघ	भ्वा. प. से.	४	१
घट	,, आ. ,,	१६	१
घट	चु० उ० ,,	४५	१
घट	,, ,, ,,	४६	१
घटि	तु० ,, ,,	४६	१
घट्ट	भ्वा. आ. ,,	६	१
घट्ट	चु० प० ,,	४३	१
[घष	भ्वा.आ. ,,	१४	१]
घस्लृ	,, प० अ०	१५	१
घिणि	,, आ. से.	९	२
घुङ्	,, ,, अ.	२१	१
घुट	,, ,, से०	१५	२
घुट	तु० प० ,,	३५	१
घुण	भ्वा. आ. ,,	९	२
घुण	तु० प० ,,	३४	१
घुणि	भ्वा. आ. ,,	९	२
घुर	तु० प० ,,	३४	१
घुषि	भ्वा. आ. ,,	१४	१
घुषिर्	,, प० ,,	१४	१
घुषिर्	चु० उ० ,,	४५	१

* दैन्ये कम्पने च ॥ सं० ॥

* गतौ भक्षणे च । † यह धातु नहीं है गणसूत्र है ॥

× गतौ अदने च ॥ सं० ॥

* व्यक्तायां वाचि मानसे च ॥ सं० ॥

धातवः	गणादयः	पृ०	पा०	धातवः	गणादयः	पृ०	पा०
जि	भ्वा. प० अ०	१२	१	जुष्	दि० प० से०	२८	२
जि	,, ,, ,,	२०	२	जेषृ	भ्वा. आ. ,,	१३	२
[जिमु	भ्वा. ,, से०	१०	२]	जेहृ†	भ्वा. ,, ,,	१३	२
जिरि	स्वा. ,, ,,	३२	२	जै	,, प० अ०	२०	१
जिवि	भ्वा. ,, ,,	१२	२	ज्ञप	चु० ,, से०	४३	१
जिवि	चु० उ० ,,	४६	१	ज्ञा	भ्वा. ,, ,,	१७	१
जिषु	भ्वा. प० ,,	१४	२	ज्ञा	क्र्या. ,, अ.	४०	१
जीव	,, ,, ,,	१२	१	ज्ञा	चु० उ० से०	४५	१
जुगि	भ्वा. ,, ,,	४	१	ज्या	क्र्या. प. अ.	३९	२
जुङ्	,, आ. अ.	२१	१	ज्युङ्	भ्वा. आ. ,,	२१	१
जुड	तु० प० से०	३४	१	ज्रि	,, प० ,,	२०	२
जुड	,, ,, ,,	३५	१	ज्रि	चु० उ० से०	४६	२
जुड	चु० ,, ,,	४३	२	ज्वर	भ्वा. प. ,,	१६	२
जुतृ	भ्वा. आ. ,,	२	१	ज्वल	,, ,, ,,	१७	१
जुन	तु० प० ,,	३४	१	ज्वल	, ,, ,,	१७	२
जुष	चु० उ० ,,	४७	१	ज्वल	,, ,, ,,	१८	१
जुषी	तु० आ. ,,	३३	१	**झ**			
जूरी	दि० ,, ,,	२९	१	झट	भ्वा. प. से.	७	१
जूष	भ्वा. प० ,,	१४	२	झमु	,, ,, ,,	१०	२
जृभि	,, आ० ,,	८	२	झर्झ	,, ,, ,,	१५	१
जॄ	क्र्या. प. ,,	३९	२	झर्झ	तु० ,, ,,	३३	२
जॄ	चु० उ० ,,	४६	२	झष	भ्वा. ,, ,,	१४	२
जूष्	भ्वा० प० ,,	१७	२	झष	,, उ० ,,	१९	२

† प्रयत्ने गतावपि ॥ सं० ॥

† गतौ रक्षणे च ॥ सं० ॥

धातवः	गणादयः			पृ०	पा०
तृप	चु०	उ०	से.	४६	२
तृफ	तु०	प०	,,	३३	२
तृम्प	,,	,,	,,	३३	२
तृम्फ	,,	,,	,,	३३	२
[ञि]तृष	दि०	,,	,,	३१	१
तृह	रु०	,,	,,	३७	२
तृहू	तु०	,,	,,	३४	२
तृंहू	,,	,,	,,	३४	२
तॄ	भ्वा.	,,	,,	२१	१
तेज	,,	,,	,,	५	२
तेपृ*	,,	आ.	,,	८	२
तेवृ	,,	,,	,,	११	१
त्यज	,,	प०	अ.	२१	२
त्रकि	,,	आ.	से.	३	१
त्रख	,,	प०	,,	४	१
त्रखि	,,	,,	,,	४	१
त्रदि	,,	,,	,,	२	२
त्रपि	,,	,,	,,	१७	२
त्रपूष्	,,	आ०	,,	८	२
त्रस	चु०	उ०	,,	४५	२
त्रसि	,,	,,	,,	४६	१
त्रसी	दि०	प०	,,	२८	१
त्रुट	तु०	,,	,,	३५	१
त्रुट	चु०	आ०	से.	४४	२
त्रुप	भ्वा०	प०	,,	६	१
त्रुफ	,,	,,	,,	६	१
त्रुम्प	,,	,,	,,	६	१
त्रुम्फ	,,	,,	,,	६	१
त्रैङ्	,,	,,	अ०	२१	१
त्रौकृ	,,	,,	से.	३	१
त्वक्षू	,,	प०	,,	१४	१
त्वगि†	,,	,,	,,	४	१
त्वच	तु०	,,	,,	३३	२
त्वञ्चु	भ्वा.	,,	,,	५	१
[ञि]त्वरा	,,	आ०	,,	१६	२
त्विष	,,	उ०	अ०	२२	२
त्सर	,,	प०	से०	१२	१
थ					
थिपृ	भ्वा.	आ.	से.	८	२
थुड	तु०	प०	,,	३५	१
थुर्वी	भ्वा.	,,	,,	१२	१
थेपृ	,,	आ०	,,	७	२
द					
दक्ष	भ्वा.	आ.	से.	१३	१
दक्ष	,,	,,	,,	१६	२

* क्षरणार्थे कम्पने च ॥ सं० ॥ † गत्यर्थे कम्पने च ॥ सं० ॥

† सामर्थ्ये आयामे च ॥ सं० ॥

धातवः	गणादयः	पृ०	पा०
धीङ्	दि० आ. अ.	२८	२
धुक्ष	भ्वा. आ. से.	१३	१
धुञ्	स्वा. उ. अ.	३२	१
धुर्वी	भ्वा. प. से.	१२	१
धू	तु० ,, ,,	३५	२
धूञ्	स्वा. उ. अ.	३२	१
धूञ्	क्र्या. ,, से.	३९	१
धूञ्	चु० ,, ,,	४७	१
धूप	भ्वा. प० ,,	९	१
धूप	चु० उ० ,,	४६	१
धूरी	दि० आ० ,,	२९	१
[धूश	चु० प० ,,	४३	१]
[धूष	,, ,, ,,	४३	१]
धूस	,, ,, ,,	४३	१
धृङ्	भ्वा. आ. अ.	२१	१
धृङ्	तु० ,, ,,	३६	१
धृज	भ्वा. प० से०	५	२
धृजि	,, ,, ,,	५	२
धृञ्	,, उ० अ०	२०	१
धृष	चु० ,, से०	४७	२
[ञि]धृषा	स्वा. प० ,,	३२	२
धॄ	क्र्या. ,, ,,	३९	२
धेक्क	चु० उ० ,,	४९	१
धेट्	भ्वा. प. अ.	२०	१
धेपृ	,, आ. से.	८	२
धोर्ऋ	भ्वा. प. से.	१२	१
ध्मा	,, ,, अ०	२०	२
ध्यै	,, ,, ,,	२०	१
ध्रज	,, ,, से०	५	२
ध्रजि	,, ,, ,,	५	२
ध्रण	,, ,, ,	१०	१
[उ]ध्रस	क्र्या. ,, ,,	४०	२
[उ]ध्रस	चु० उ० ,,	४५	२
ध्राक्षि	भ्वा. प० ,,	१४	२
ध्राखृ	,, ,, ,,	३	२
ध्राघृ	,, आ. ,,	३	२
ध्राडृ	,, ,, ,,	६	२
ध्रु	,, प० अ०	२०	२
ध्रु	तु० ,, ,,	३५	२
ध्रुव	,, ,, से०	३५	२
ध्रेक्कृ	भ्वा. आ. ,,	३	१
ध्रै	,, प० अ०	२०	१
ध्वज	,, ,, से.	५	२
ध्वजि	,, ,, ,,	५	२
ध्वण	,, ,, ,,	१०	१
ध्वन	,, , ,,	१७	१
ध्वन	,, ,, ,,	१८	१
ध्वन	चु० उ० ,,	४८	२
ध्वनि	भ्वा. प. ,,	१७	२

धातवः	गणादयः			पृ०	पा०
ध्वंसु*	भ्वा.	आ.	से.	१६	१
ध्वाक्षि	,,	प०	,,	१४	२
ध्वृ	,,	,,	अ०	२०	२

न

धातवः	गणादयः			पृ०	पा०
नक्क	चु०	प०	से०	४२	१
नट	,,	,,	,,	४१	१
नट	,,	उ०	,,	४६	१
[टु]नदि	भ्वा.	प०	,,	२	२
[नम	,,	,,	,,	१७	२]
नर्द	,,	,,	,,	२	२
नल	चु०	उ०	,,	४६	१
नाथृ	भ्वा.	आ.	,,	१	१
नाधृ	,,	,,	,,	१	१
निवास	चु०	उ०	,,	४८	२
निष्क	,,	आ०	,,	४४	१
नृती	दि०	,,	,,	२८	१
नॄ	भ्वा.	,,	,,	१७	१
नॄ	क्र्या.	,,	,,	३९	२

प

धातवः	गणादयः			पृ०	पा०
पक्ष	भ्वा.	प.	से.	१४	१
पक्ष	चु०	,,	,,	४१	१
[डु]पच[ष्]	भ्वा.	उ.	अ.	२२	१
पचि	भ्वा.	आ०	से.	४	२
पचि	चु०	प०	,,	४३	२
पट	भ्वा.	,,	,,	७	१
पट	चु०	उ०	,,	४५	१
पट	,,	,,	,,	४७	२
पठ	भ्वा.	प०	,,	७	२
पडि	,,	आ०	,,	६	२
पडि	चु०	प०	,,	४२	२
पण	भ्वा.	आ,	,,	९	२
पत	चु०	उ०	,,	४८	१
पल्ल	भ्वा.	प	,,	१८	१
पथ	चु०	,,	,,	४१	२
पथि	,,	,,	,,	४२	१
पथे	भ्वा.	,,	,,	१८	१
पद	दि.	आ.	अ.	२९	२
पद	चु०	,,	से.	४८	२
पन	भ्वा.	,,	,,	९	२
पम्पस्	कं०	प०	,,	५१	१
पय	भ्वा.	आ.	,,	१०	२
पयस्	कं०	प०	,,	५२	२
[पर्ण	चु०	उ०	,,	५०	१]
पर्द	भ्वा.	आ.	,,	२	१
पर्व	,,	प०	,,	९	१

* अवस्रंसने गतौ च ॥ सं० ॥

धातवः	गणादयः	पृ०	पा०
पुष	दि० प० अ.	३०	१
पुष	क्र्या. ,, से.	४०	२
पुष	चु० उ० ,,	४५	२
पुष्प	दि० प० ,,	२८	१
पुस्त	चु० , ,,	४२	१
पुंस	,, ,, ,,	४३	१
पूङ्	भ्वा. आ. ,,	२१	१
पूज	चु० प० ,,	४३	१
पूञ्	क्र्या. उ० ,,	३९	१
पूयी	भ्वा. आ. ,,	१०	२
पूरी	दि० ,, ,,	२९	१
पूरी	चु० उ० ,,	४६	१
पूर्ण	,, प० ,,	४३	१
पूल	भ्वा. ,, ,,	११	२
पूल	चु० ,, ,,	४३	१
पूष	भ्वा. ,, ,,	१४	२
पृ	जु० ,, अ०	२६	१
पृ	स्वा. ,, ,,	३२	१
पृङ्	तु० आ० ,,	३५	२
पृच	चु० उ० से०	४६	२
पृची	अ० आ० ,,	२३	२
पृची	रु० प० ,,	३७	२
पृजि	अ० आ० ,,	२३	२
पृड	तु० प० ,,	३४	१
पृण	,, ,, ,,	३४	१
पृथ	चु० प० से.	४१	२
पृषु	भ्वा. ,, ,,	१५	१
पॄ	जु० ,, ,,	२६	२
पॄ	क्र्या. ,, ,,	३९	१
[पॄ	चु० ,, ,,	४१	१]
पेलृ	भ्वा. ,, ,,	११	२
पेवृ	,, आ० ,,	११	१
पेषृ	,, ,, ,,	१३	२
पेसृ	,, प० ,,	१५	१
पै	,, ,, अ०	२०	१
पैणृ	,, ,, से०	१०	१
[ओ]प्यायी	,, आ. ,,	१०	२
प्यैङ्	,, ,, अ०	२१	८
प्रछ	तु० प० ,,	३६	१
प्रथ	भ्वा. आ. से.	१६	१
प्रथ	चु० प० ,,	४१	२
प्रस	भ्वा आ, ,,	१६	१
प्रा	अ० प० अ०	२४	२
प्रीङ्	दि० आ० ,,	२९	१
प्रीञ्	क्र्या. उ० ,,	३९	१
प्रीञ्	चु० ,, से०	४७	१
प्रुङ्	भ्वा. आ. अ.	२१	१
प्रुष	क्र्या. प. से०	४०	२
प्रुषु	भ्वा. ,, ,,	१५	१
प्रेषृ	,, आ० ,,	१३	२

धातवः	गणादयः	पृ०	पा०
प्रोथृ	भ्वा. उ० से.	१६	१
प्लक्ष	,, ,, ,,	१६	२
प्लिह	,, आ० ,,	१३	२
प्ली	क्र्या. प. अ.	३६	२
प्लुङ्	भ्वा. आ. ,,	२१	१
प्लुष	दि० प० से०	२८	१
प्लुष	,, ,, ,,	३१	१
प्लुष	क्र्या. ,, ,,	४०	२
प्लुषु	भ्वा. ,, ,,	१५	१
प्सा	अ० ,, अ०	२४	२
फ			
फक्क	भ्वा, प. से.	३	२
फण	,, ,, ,,	१७	२
फल	,, ,, ,,	११	२
[ञि]फलः	,, ,, ,,	११	२
[फुल	तु० ,, ,,	३५	१]
फुल्ल	,, ,, ,,	११	२
फेल्ल	,, ,, ,,	११	२
ब			
बण	भ्वा. प० से.	१०	१
बद	,, ,, ,,	२	२
बध	,, आ० ,,	२१	२
बध	चु० प० से०	४१	१
बन्ध	क्र्या. ,, अ०	४०	१
बर्ब	,, ,, ,,	६	१
बर्ह	,, आ० ,,	१३	२
बर्ह	चु० प० ,,	४६	१
बर्ह	,, उ० ,,	४३	२
बल	भ्वा. प. से.	१८	१
बल	चु० ,, ,,	४३	१
बल्ह	भ्वा. आ. ,,	१३	२
बसु	दि० ,, ,,	३०	२
बस्त	चु० आ० ,,	४४	१
बाधृ	भ्वा. ,, ,,	१	१
बाहृ	,, ,, ,,	१३	२
बिट	,, ,, ,,	७	१
बिदि	,, ,, ,,	२	२
बिल	तु० ,, ,,	३४	२
बिल	चु० ,, ,,	४२	२
बुक्क	भ्वा. ,, ,,	३	२
बुक्क	चु० उ० ,,	४५	२
बुगि	भ्वा. प० ,,	४	१
बुध	,, ,, ,,	१८	२
बुध	दि. आ. अ.	२६	२
बुधिर्	भ्वा. उ. से.	१६	१
[उ]बुन्दिर्	,, ,, ,,	१६	२
बुल	चु० प० ,,	४२	२

* विभागे उत्सर्गे च ॥ सं० ॥

† वृद्धौ शब्दे च ॥

धातवः	गणादयः	पृ०	पा०
भूः	चु० आ० से.	४७	२
भूष	भ्वा. प० „	१४	२
भूष	चु० उ० „	४५	१
भृजी	भ्वा. आ. „	४	२
भृञ्	„ उ. अ.	२०	१
[डु]भृञ्	जु० „ „	२६	१
भृड	तु० प० से०	३५	१
भृशि	चुं० उ० „	४६	१
भृशु	दि० प० „	३१	१
भॄ	क्र्या. „ „	३६	१
भेषृ	भ्वा. उ० „	१६	२
भ्यस	„ आ० „	१३	२
भ्रक्ष	„ उ० „	१६	२
भ्रण	„ प० „	१०	१
भ्रमु	„ „ „	१८	१
भ्रमु	दि० „ „	३०	२
भ्रशु	भ्वा. आ० „	१६	१
भ्रंशु	„ „ „	१६	१
भ्रंशु	दि० प० „	३१	१
भ्रंसु	भ्वा. आ. „	१६	१
भ्रस्ज	तु० उ० अ०	३३	१
भ्राजृ	भ्वा. आ. से.	४	२
[टु]भ्राजृ	„ „ „	१७	२
[टु]भ्राशृ	भ्वा. आ. से.	१७	२
भ्री	क्र्या. प. अ.	४०	१
भ्रूण	चु० आ. से.	४४	२
भ्रेजृ	भ्वा. „ „	४	२
भ्रेषृ	„ उ० „	१६	२
भ्लक्ष	„ „ „	१६	२
[टु]भ्लाशृ	„ आ० „	१७	२
भ्लेषृ	„ उ० „	१३	२

म

धातवः	गणादयः	पृ०	पा०
मकि	भ्वा. आ. से.	३	१
मकि	„ „ „	३	१
मख	„ प० „	४	१
मखि	„ „ „	४	१
मगध	कं० „ „	५१	१
मगि	भ्वा. „ „	४	१
मघि‡	„ आ० „	३	२
मघि	„ प० „	४	१
मच	„ आ० „	४	२
मचि	„ „ „	४	२
मठ	„ प० „	७	२
मठि	„ आ० „	६	१
मडि	„ „ „	६	१
मडि	„ प० „	७	२

‡ गत्याक्षेपे कैतवे च ॥ सं० ॥

धातवः	गणादयः			पृ०	पा०	धातवः	गणादयः			पृ०	पा०
मिदि	चु०	प०	से०	४१	१	मुट	तु.	प०	से.	३५	१
मिदृ	भ्वा.	उ०	,,	१६	१	मुट	चु०	,,	,,	४२	२
मिधृ†	,,	,,	,,	१६	१	मुठि	भ्वा.	आ.	,,	६	१
मिल	तु०	प०	,,	३४	२	मुडि	,,	,,	,,	६	२
मिल	,,	उ०	,,	३६	२	मुडि	,,	प०	,,	७	२
मिवि	भ्वा.	प०	,,	१२	२	मुण	तु०	,,	,,	३४	१
मिश	,,	,,	,,	१५	१	मुद	भ्वा.	आ.	,,	१	२
मिश्र	चु०	उ०	,,	४६	२	मुद	चु०	उ०	,,	४५	२
मिष	तु०	प०	,,	३४	२	मुर	तु०	प०	,,	३४	१
मिषु	भ्वा.	,,	,,	१४	२	मुर्छा	भ्वा.	,,	,,	५	१
मिह	,,	,,	अ०	२२	१	मुर्वी	,,	,,	,,	१२	१
मी	चु०	उ०	से०	४७	१	मुष	क्र्या.	,,	,,	४०	२
मीङ्	दि०	आ.	अ.	२८	२	मुस	दि०	,,	,,	३१	१
मीञ्	क्र्या.	उ०	,,	३६	१	मुस्त	चु०	,,	,,	४३	१
मीमृ‡	भ्वा.	प.	से.	१०	१	मुह	दि०	प०	,,	३०	२
मील	,,	,,	,,	११	२	मूङ्	भ्वा.	आ.	,,	२१	१
मीव	,,	,,	,,	१२	२	मूञ्	क्र्या.	उ.	,,	३६	१
मुच	चु०	उ०	,,	४५	२	मूत्र	चु०	,,	,,	४६	१
मुचि	भ्वा.	आ.	,,	४	२	मूल	भ्वा.	प०	,,	११	२
मुच्लृ	तु०	उ०	अ०	३६	२	मूल	चु०	,,	,,	४२	२
मुज	भ्वा.	प०	से.	५	२	मूष	भ्वा.	,,	,,	१४	२
मुजि	,,	,,	,,	५	२	मृक्ष	,,	,,	,,	१४	१
मुट	,,	,,	,,	७	२	मृग	चु०	आ०	,,	४८	२

† मेधाहिंसनयोः सङ्गमे च ॥ ‡ गतौ शब्दे च ॥ सं० ॥

† क्षोदे सुखे च ।। ‡ सेचने सहने च ।। + मेधाहिंसनयोः सङ्गमे च ।।

* अव्यक्तायां वाचि छेदने [?] च ।। सं० ।।

† रुडि इत्यपरे ॥

धातवः	गणादयः	पृ०	पा०
रुशि	चु० उ० से	४६	१
रुष	भ्वा. प० ,,	१४	२
रुष	दि० ,, ,,	३१	१
रुष	चु० ,, ,,	४४	१
रुह	भ्वा. ,, अ.	१८	२
रूक्ष	चु० उ० से०	४६	१
रूप	,, ,, ,,	४६	२
रूष	भ्वा. प० ,,	१४	२
रेकृ	,, आ० ,,	३	१
रेखा	कं० प० ,,	५२	१
रेटृ	भ्वा. उ० ,,	१६	१
रेपृ	,, आ० ,,	८	२
रेभृ	,, ,, ,,	८	२
रेवृ	,, ,, ,,	११	१
रेषृ	,, ,, ,,	१३	२
रै	भ्वा. प० अ.	२०	१
रोडृ	,, ,, से.	८	१
रौडृ	,, ,, ,,	८	१
ल			
लक्ष	चु० प० से०	४१	१
लक्ष	,, आ० ,,	४४	२
लख	भ्वा. प० ,,	४	१
लखि	,, ,, ,,	४	१
लगि	भ्वा. प० से०	४	१
लगे	,, ,, ,,	१६	२
लघि*	,, आ० ,,	३	२
लघि	,, प० ,,	४	१
लघि	चु० उ० ,,	४६	१
लघि	,, ,, ,,	४६	१
लछ	भ्वा. प० ,,	५	१
लज	,, ,, ,,	५	२
लज	चु० ,, ,,	४१	१
लज	,, उ० ,,	४६	१
लजि	भ्वा. प० ,,	५	२
लजि	चु० ,, ,,	४१	२
लजि	,, उ० ,,	४६	१
लजि	,, ,, ,,	४६	२
[ओ]लजी	तु० आ० ,,	३३	१
लट	भ्वा. प० ,,	७	१
लड	,, ,, ,,	८	१
लड	चु० ,, ,,	४१	१
[ओ] लडि	,, ,, ,,	४१	१
लडि	,, उ० ,,	४६	१
लडि	भ्वा. प० ,,	१७	१
लप	,, ,, ,,	६	१
लबि†	,, आ० ,,	८	२

* गत्यर्थे भोजननिवृत्तावपि ॥ † शब्दे अवस्रंसने च सं० ॥

† लुड इत्येके ॥ ‡ लुडि इत्येके ॥

धातवः	गणादयः			पृ०	पा०	धातवः	गणादयः			पृ०	पा०
वन†	भ्वा.	प०	से.	१०	१	वल्भ	भ्वा.	आ.	से०	९	१
वनु	,,	,,	,,	१७	१	वल्ल	,,	,,	,,	१०	१
वनु	,,	,,	,,	१७	२	वल्ह	,,	,,	,,	१३	२
वनु	त०	आ०	,,	३८	२	वल्ह	चु०	उ०	,,	४६	१
[डु]वप्	भ्वा.	उ०	अ	२२	२	वश	अ०	प०	,,	२५	२
वभ्र	,,	प०	से	१२	१	वष	भ्वा.	,,	,,	१४	२
वम	,,	,,	,,	१७	२	वष्क	चु०	उ०	,,	४९	१
[टु]वम	,,	,,	,,	१८	१	वस	भ्वा.	,,	अ.	२२	२
वय	,,	आ०	,,	१०	२	वस	अ.	आ.	से.	२३	२
वर	चु०	उ०	,,	४७	२	वस	चु०	उ०	,,	४५	२
वरण	कं०	,,	,,	५१	२	[वस	,,	प०	,,	५०	१]
वर्च	भ्वा.	आ.	,,	४	२	वसु	दि०	,,	,	३०	२
वर्ण‡	चु०	प०	,,	४१	१	वस्क	भ्वा.	आ.	,,	३	१
वर्ण	,,	उ०	,,	४९	२	वह	,,	उ०	अ.	२२	२
वर्द्ध	,,	प०	,,	४३	२	वहि	,,	आ.	से.	१३	२
वर्ष	भ्वा.	आ.	,,	१३	१	वा	अ	प०	अ.	२४	२
वर्ह	,,	,,	,,	१३	२	वाक्षि	भ्वा.	,,	से.	१४	२
वल	,,	,,	,,	११	१	वाछि	,,	,,	,,	५	१
वलि	,,	प०	,,	१७	२	वाडृ	,,	आ.	,,	६	२
वल्क	चु०	,,	,,	४१	२	वात+	चु०	उ०	,,	४८	२
वल्ग	भ्वा.	,,	,,	४	१	वावृतु	दि.	आ.	,	२९	१
वल्गु	कं०	,,	,,	५१	१	वाश्रृ	,,	,,	,,	२९	२

† शब्दे संभक्तौ च ॥ ‡ प्रेरणे, वर्णने च ॥

+ सुखसेवनयोः । गतिसुखसेवनेषु इत्येके । आख्या० पृ० १९८ ॥

† आख्यातिक में इसे अनिट् लिखा है। देखें आख्या० पृ० ७४ पं० ३ ॥सं०॥

धातवः	गणादयः	पृ०	पा०
वृञ्	क्र्या. उ० से०	३९	१
वेञ्	भ्वा. ,, अ०	२२	२
वेणृ	,, ,, से०	१९	१
वेथृ	,, आ० ,,	२	१
वेद	कं० प० ,,	५१	१
वेनृ	भ्वा. उ० ,,	१९	१
[टु]वेपृ	,, आ० ,,	८	२
वेल	चु० उ० ,,	४८	१
वेल्ल	भ्वा. प० ,,	११	२
वेल्ल	,, ,, ,,	११	२
वेला	कं० ,, ,,	५१	२
वेवीङ्	अ. आ. ,,	२५	२
वेष्ट	भ्वा. ,, ,,	६	१
वेहृ	,, ,, ,,	१३	२
[ओ]वै	,, प० अ०	२०	१
व्यच	तु० ,, से०	३३	१
व्यथ	भ्वा. आ. ,,	१६	१
व्यध	दि० प० अ.	३०	१
व्यय	भ्वा. उ० से.	१९	२
व्यय	चु० ,, ,,	४९	२
व्युष	दि० प० ,,	२८	१
व्युष	,, ,, ,,	३०	१
व्येञ्	भ्वा, उ. अ.	२२	२

धातवः	गणादयः	पृ०	पा०
व्रज	भ्वा. प० से०	६	१
व्रज	चु० ,, ,,	४२	२
व्रण	भ्वा. ,, ,,	१०	१
व्रण	चु० उ० ,,	४९	२
[ओ]व्रश्चू	तु० प० ,,	३३	१
व्री	क्र्या. ,, ,,	३९	२
व्रीङ्	दि० आ० ,,	२८	२
व्रीड	,, प० से०	२८	२
व्रुड	तु० ,, ,,	३५	१
व्ली	क्र्या. ,, अ.	३९	२

श

धातवः	गणादयः	पृ०	पा०
शक	दि० प० अ०	३०	१
शकि	भ्वा आ. से.	३	१
शक्लृ	स्वा. प. अ.	३२	१
शगि	भ्वा. ,, से.	४	१
शच	,, आ. ,,	४	२
शट	,, प० ,,	७	१
शठ	,, ,, ,,	७	२
शठ	चु० ,, ,,	४१	२
शठ	,, आ० ,,	४४	२
शठ	,, उ० ,,	४७	२
शडि	भ्वा. आ. ,,	६	२
शण†	,, प० ,,	१७	१

† दानार्थे गतौ च। केषाञ्चिन्मते गत्यर्थ एव ॥ सं० ॥

* विमोचनप्रतिहर्षयोः । सन्दर्भे च ॥

ष

धातवः	गणादयः	पृ०	पा०	धातवः	गणादयः	पृ०	पा०
षर्व	भ्वा. प० से०	१२	२	षू	तु० प० से०	३६	१
षल	,, ,, ,,	१२	१	षूङ्	अ. आ. ,,	२३	२
षस	अ० ,, ,,	२५	२	षूङ्	दि० ,, ,,	२८	२
षस्ज	भ्वा. ,, ,,	५	१	षूद	भ्वा. ,, ,,	१	२
षह	,, आ० ,,	१८	२	षूद	चु० उ० ,,	४५	१
षह	दि० प० ,,	२८	२	षृक्ष	भ्वा. प० ,,	१४	१
षह	चु० उ० ,,	४६	२	षृभु	,, ,, ,,	६	२
षान्त्व	,, प० ,,	४१	२	षृम्भु	,, ,, ,,	६	२
षिच	तु० उ० अ०	३६	२	षेल्ट	,, ,, ,,	११	२
षिञ्	स्वा. ,, ,,	३२	१	षेवृ	,, आ० ,,	११	१
षिञ्	क्र्या. ,, ,,	३९	१	षै	,, प० अ०	२०	१
षिट	भ्वा. प. से.	७	१	षो	दि० ,, ,,	२९	१
षिधु	,, ,, ,,	२	१	ष्टक	भ्वा. प० से.	१६	२
षिधु	दि० ,, अ.	३०	१	ष्टगे	,, ,, ,,	१७	१
षिधू	भ्वा. ,, से.	२	१	ष्टन	,, , ,,	१०	१
षिभु	,, ,, ,,	६	२	ष्टभि	,, आ. ,,	८	२
षिम्भु	,, ,, ,,	६	२	ष्टम	,, प० ,,	१८	१
षिल	तु० ,, ,,	३४	२	ष्टिघ	स्वा. आ. ,,	३२	२
षिवु	दि० ,, ,,	२८	१	ष्टिपृ	भ्वा. ,, ,,	८	२
षु	भ्वा. ,, अ.	२०	२	ष्टिम	दि० प० ,,	२८	२
षु	अ० ,, ,,	२४	१	ष्टीम	,, ,, ,,	२८	२
षुञ्	स्वा. उ० ,,	३२	१	ष्टुच	भ्वा. आ. ,,	४	२
षुट्ट	चु० प० से०	४१	२	ष्टुञ्	अ० उ० अ०	२४	१
षुर	तु० ,, ,,	३४	१	ष्टुप	चु० प० से.	४४	१
षुह	दि० ,, ,,	२८	२	ष्टुभु	भ्वा. आ. ,,	६	१

धातवः	गणादयः			पृ०	पा०
ष्टेपृ	भ्वा.	आ.	से.	८	२
ष्टै	,,	प०	अ०	२०	१
ष्ट्यै	,,	,,	,,	२०	१
ष्ठल	,,	,,	से०	१८	१
ष्ठा	,,	,,	अ०	२०	२
ष्ठिवु	,,	,,	से०	१२	१
ष्ठिवु	दि०	,,	,,	२८	१
ष्णसु	,,	,,	,,	२८	१
ष्णा	अ०	,,	अ०	२४	२
ष्णिह	दि०	,,	से०	३०	२
ष्णिह	चु०	,,	,,	४१	२
ष्णु	अ०	,,	,,	२४	१
ष्णुसु	दि०	,,	,,	२८	१
ष्णुह	,,	,,	,,	३०	२
ष्णै	भ्वा.	,,	अ.	२०	१
ष्मिङ्	,,	आ०	,,	२०	२
ष्मिङ्	चु०	,,	से०	४२	१
ष्वञ्ज	भ्वा.	,,	अ.	२१	२
ष्वद	,,	,,	से.	१	२
ष्वद	चु०	उ०	,,	४६	२
[नि]ष्वप्	अ०	प०	अ०	२५	१
ष्वस्क	भ्वा.	आ.	से.	३	१
[नि]ष्विदा	भ्वा.	आ.	,,	१५	२
[नि]ष्विदा	,,	प०	,,	२१	२
[नि]ष्विदा	दि०	,,	अ०	३०	१

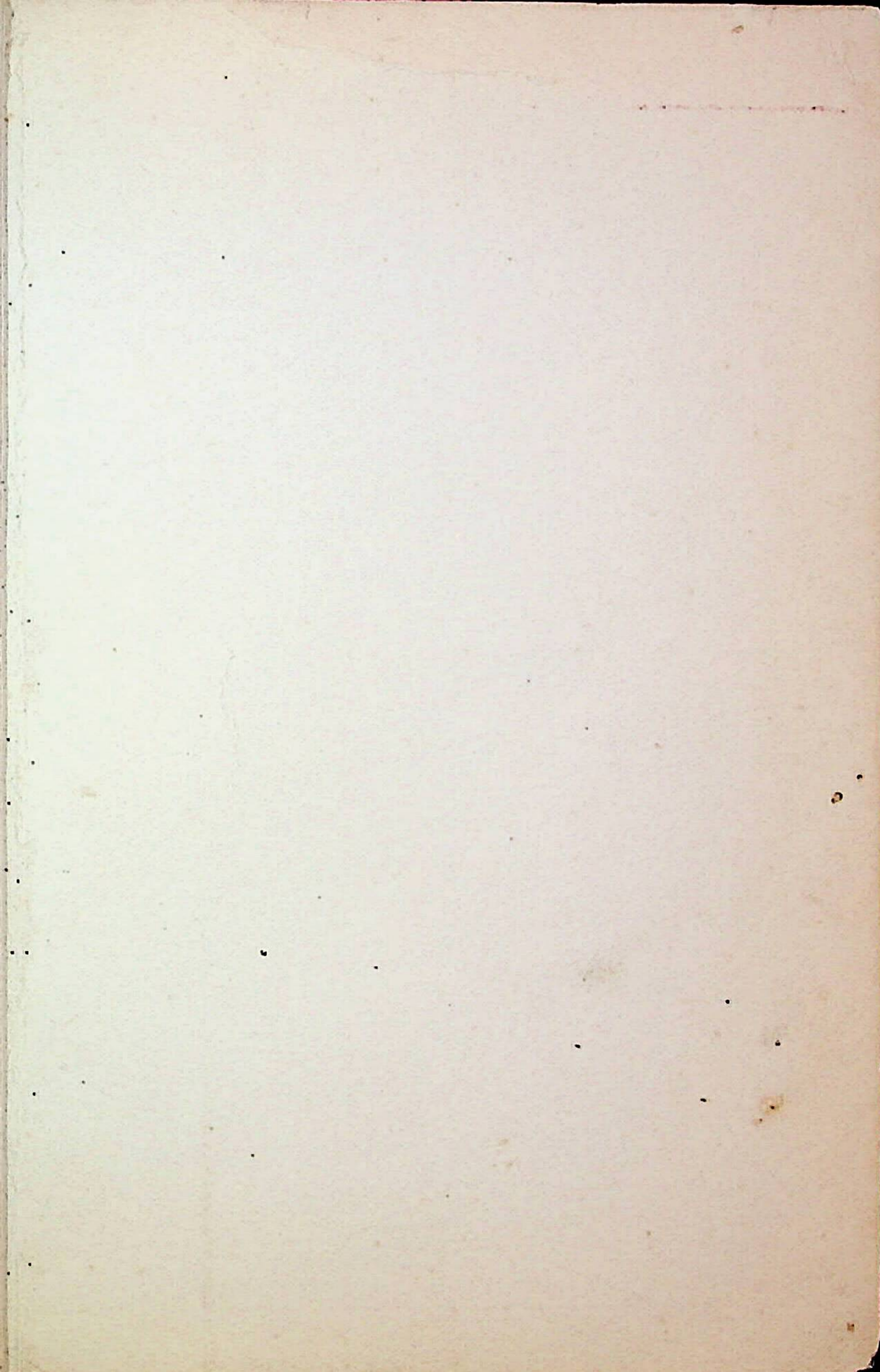
स

धातवः	गणादयः			पृ०	पा०
सङ्केत	चु०	उ०	से०	४८	२
सङ्ग्राम	,,	,,	अ०	४६	२
सत्र	,,	आ०	से०	४८	२
सपर	कं०	प०	,,	५१	२
सभाज	चु०	उ०	,,	४८	२
समी	दि०	प०	,,	३१	१
संभूयस्	कं०	,	,,	५२	२
संबर	,,	,,	,,	५२	२
सस्ति	अ०	,,	,,	२५	२
साध	स्वा.	,,	अ०	३२	२
साम	चु०	उ०	से०	४८	१
साम्ब	,,	प०	,,	४१	२
सार	,,	उ०	,,	४८	१
सुख	,,	,,	,,	४९	२
सुख	कं०	प०	,,	५१	१
सूच	चु०	उ०	,,	४८	१
सूत्र	,,	,,	,,	४९	१
सूर्क्ष	भ्वा.	प०	,,	१४	१
सूर्क्ष्य	,,	,,	,,	११	१
सृ	,,	,,	अ०	२०	२
सृ	जु०	,,	,,	२७	१
सृक्ष	भ्वा.	प.	से.		
सृज	दि०	आ.	अ.	२०	१
सृज	तु०	प०	,,	३६	१

ADDENDUM

p. ५३. २	After	अम	चु०	उ	,,		४५	१
	Insert	अमि	भ्वा०	प	,,		१७	२
p. ६५. २	After	ष्टिम	दि०	प	,,		२८	२
	Insert	ष्टिवु	भ्वा०	,,	,,		१२	१
p. ६८ १	After	स्रम्भु	,,	,,	,,		१६	१
	Insert	स्रम्भु	,,	,,	,,		६	१
p. ६८ १	After	हट	भ्वा०	प०	से०		७	१
	Insert	हठ	,,	,,	,,		७	२





धातुपाठः

किसी भी भाषा के शब्दों की रचना में उस भाषा के आख्यात का योगदान मुख्यतः रहता है। संस्कृत वाङ्मय में इस तथ्य का अन्वेषण सर्वप्रथम आचार्य यास्क ने किया, जिन्होंने अपनी सर्वोत्कृष्ट रचना निरुक्त में "सर्वाणि नामान्याख्यातजानि" कहकर शब्दों के व्युत्पत्तिजन्य अर्थ का समर्थन किया है।

तुलनात्मक भाषाविज्ञान की दृष्टि से भी धातुपाठ का महत्त्व है। भारोपीय भाषाओं के शब्दों की रचना धातु-प्रत्यय के योग से हुई। इनमें कई धातु समानाकार एवं समानार्थक हैं, जो भारोपीय जनों के सहवास एवं सांस्कृतिक आदान-प्रदान के परिचायक हैं। इस संग्रह में कई धातु आत्मनेपद हैं, कई परस्मैपद हैं, कई उभयपद हैं एवं कई सेट् और कई अनिट् हैं। पुनरावृत्ति के कारण ग्रन्थ का कलेवर बढ़ न जाए इसलिये आत्मनेपद आदि पारिभाषिक शब्दों के लिए हमने सांकेतिक वर्ण आ० आदि का प्रयोग किया है ताकि अल्पाक्षर प्रयोग से ही हम धातुसम्बन्धी ज्ञान प्राप्त कर सकें। धातुसूची में हमने प्रत्येक धातु का गणनिर्देश भी कर दिया है ताकि धातु में विकरण आ जाने से जो परिवर्तन हो जाता है उसका भी ज्ञान हो सके।

इस पुस्तक की रचना अन्तर्राष्ट्रीय शिक्षा स्तर पर की गई है, जिससे अन्तर्राष्ट्रीय छात्र इसके उपयोग से अधिकाधिक लाभ उठा सकें।

मोतीलाल बनारसीदास

दिल्ली वाराणसी पटना मद्रास बंगलौर
कलकत्ता पुणे मुम्बई

मूल्यः रु० ६०